

איסור חג שבועות תשס"ז

סימן כג מקלקל [ע"מ לתקן]

ו' אופנים דלכו"ע חייב

מבעיר לצורך בישול קדירה או חובל לצורך גדול⁽⁵⁰³⁾
סותר ומוחק ע"מ לבנות ולכתוב (לרש"י תוס' ור"ת,⁽⁴⁹⁴⁾
שוחט (לרש"י⁴⁹³, לתוס' פט⁴⁹⁵, לרז"ה⁴⁹⁸, לר"ת צח, ולר"ת בתורא"ש קב)
קורע לאימתא (לרש"י ולתוס' פט, לרמב"ן⁴⁹⁹, ולר"ת צט)
שריפת בת כהן (לר"ש⁵⁰³, ולר"י^{510 503})
קורע למתו⁽⁵¹⁰⁾

ב' אופנים דלכו"ע פטור

מבעיר אסוה"נ [למהרש"א דווקא כשהאפר אסור⁽⁵⁰⁰⁾] וקורע בחמתו (צו), וחילוקם ממבשל ושוחט אסוה"נ (שם)
מבשל פתילה ע"מ לקלקל (צה), וחילוקו ממתקן חרב⁽⁵⁰⁵⁾

ג' אופנים דפליגי ר"י ור"ש

חובל לכלבו ומבעיר לאפרו (לרש"י סי' כב, לתוס' פט, לרז"ה⁴⁹⁸, לרמב"ן⁴⁹⁹, לר"ת צח, ולר"ת בתורא"ש קא)
מילה (לרש"י שם, לתוס'⁴⁹⁷, לרמב"ן⁴⁹⁹, לר"ת קא, לר"ת שבתורא"ש⁵⁰⁹, ולראב"ה⁽⁵¹⁰⁾)
הבערה ובישול לשריפת בת כהן (לרש"י שם, לתוס'⁴⁹⁷, ולר"ת^(503 502))

קצת מעניני מקלקל

האם מצוה מחשיבה המלאכה לתיקון (ג' שיטות,⁽⁵⁰³⁾
האם איסור מחשיב המלאכה לקלקול, ואימתי, (צו), ובהפרש שבין איסור אחר לאיסור מלאכה⁽⁵⁰¹⁾
האם מקלקל [וחבריו] מופקע[ים] מפרשת מלאכות או הוי כח"ש המותר⁽⁴⁹¹⁾
בפלוגתת רש"י ושאר האם תיקון כל דהו חשיב תיקון⁽⁴⁹²⁾
ב' שיעורים במקלקל ע"מ לתקן⁽⁵⁰⁶⁾

ענינים שונים

תיקון בהדי קלקול בע"ז, ובשאר אסוה"נ⁽⁴⁹⁵⁾
דין קלב"מ בח"ש [האסור והמותר, בתוצאה ובמעשה]⁽⁴⁹¹⁾
בהא דהכשר הדין ותנאיו נצרכים לולא החלות ולא אחרינו [בג' תנאי הדין, ובגוף הציזוי דעבר אמימרא דרחמנא],⁽⁵⁰¹⁾
בהא דאין בכח מצוה לקבוע שם כלי (בג' דינים,⁽⁵⁰³⁾

פז. קו, א בחובל לכלבו ומבעיר לאפרו.

ולא ידענו מאי שייטא שוגג, דהוי בכלל הפרשה ורק דשגגתו פוטרתו, למקלקל דלאו שמייה מלאכה כלל, וכלשון רש"י בכתובות ה,ב, ואף התוס' שם לא תמרו אלא דשאני שוגג דאית ציה איסור מלאכה, ויש מהאחרונים דחידשו דאין מקלקל אסור באיסורא דח"ש, ראה דב"מ תרל"ח וצעוג יו"ט כ', אצל מלכד שהוא נסתר להדיא מקו' התוס' שם, גם כבר מפורש ברש"י עצמו להלן קמורא דאין צו שום איסור, וכמה הדברים חתומין.

והלכך מבקש לבארו לשיטתו בשבועות לג,א, דאף דפרשת מכה אציו לא נאמרה אלא בהכאה דאית בה חבורה, אפ"ה סק"ד דאף בלא חבורה יפטר מתשלומין מקלב"מ מדקרוצה הבאה זו ללד מיתה; ודימתי שם, דאף דהאיסור אינו קיים אלא בחבלה, אצל אף בל"ז הוי בכלל הפרשה, והוא כח"ש דר"ל המותר, ווקצת רגלים לזה מהא דגופא דקרא דמכה אציו לא הוגבל כלל לחבלה, ורק מהיקשא לבהמה למדו בריש אלו הנחנקין דעד דעביד חבורה; וכל פרשת ח"ש הרי תלויה בעינין זה, דגופא דקרא לא קתני שיעורא, ורק הלל"מ החיטונית מגבילה זאת, וכמש"כ במנ"ח (תקמג) ושמה"ט במקום שההגבלה נכללת בקרא וכלל ילכש ליכא דינא דח"ש, ולשיטתו הציז (תלז) למחוק מקצת אות אחת מאותיות השם, מדנשארה בה אורת אות, והפיכת האות עבה לדקה

לא יבואו דברינו שבכאן, לא בר' אבהו דמקלקל בחבלה ובהבערה בכל גוונא חייב, ולא ברבא בהמניח לה, א דלכו"ע בכל גוונא פטור⁴⁹¹, אלא בדעה האמצעית שפתחנו בה, ריו"ח [לר"ש]

⁴⁹¹ ופירש האי מתג' דהחובל ומבעיר בשבת פטור מתשלומין דקלב"מ, בשוגג וכדתנא דבי חזקיה, ופרש"י דמאותו טעם דשוגג איכא קלב"מ ה"נ במקלקל, (וכ"ה בירושלמי שהביא הרמב"ן בשלהי סוגיו, דמאחר שאלו לאורך היתה היה מתחייב בנפשו, אפי' שלא לאורך פטור), ובהאחרונים הוסיפו דמה"ט אף בשאר פטורי מלאכת מחשבת יהא קלב"מ, מתעסק (באפ"י ח"ב לו, ובמנח"כ ט א), משאכל"ג (במגן אבות), ולכא"י (באכ"ז אר"ח רנה ו), מדכולהו נתמעטו מחד קרא, אכן באינו מתכוין לא מלאכה דח"ש, דהלא אינו פטורא דמלאכת מחשבת, אלא דכה"ת כולה, ולפ"י מושב הקושי העדע מכחיות לא, דאין חן ומחילה ד' לסוף ד' וקדע שידאין בהליכתו פטור מדהיק בחד מעשה שבת, ולשיטתם תיפ"ל מהאריעה עצמה דאע"פ דמקלקל פטור אכתי ה"ל בכלל קלב"מ, (ועכ"פ לרעק"א דהע"מ לתקן אינו נדרש לעצם המלאכה, והלאמור י"ל דעסקין בכל גוונא אף בא"מ, ובהא לר"ע כבר ליכא קלב"מ).

לתוס' חשיב מקלקל, ומה"ט [ר"י פטר], ור"ש חייב מדמקלקל בהדי קצת תיקון חייב.

פח. ואהא הקשו מאי שנא משוחט דחשיב מתקן, אע"ג דאף התם הקלקול גדול מן התיקון, ושמה"ט ל"ח שחיטה כהנאה לגבי אסוה"נ⁴⁹³.

ותירצו ב' תירוצים, הא' דחובל וצריך לכלבו ל"ח תיקון חשוב דאין דרך לעשות כן, והב' בשם ר"ת דחובל וצריך לכלבו התיקון בא לאחי"ז⁴⁹⁴, משא"כ בשוחט, דהכי הדרך, והכל בשעה אחת.

פט. ונפתח בתירוצם הראשון, דהרי ודאי אינו עוסק בשיעור הקלקול והתיקון, דכל שדרך לעשות כן חשיב תיקון חשוב, דהלא פשיטא דאם יהא דרך לקלקל ל"ח עיי"ז תיקון, ועוד, דמה שדרך לשחוט הוא מפני חישוב הפסד בעל הבהמה כנגד שכרו, ויצא הפסדו בשכרו, ואפ"ה שרי באסוה"נ מדמקלקול גדול מהתיקון, והיינו משום דשם מקלקל לא תליא בהפסד בעל הבהמה, אלא דגוף נטילת חיי הבהמה חשיב קלקול⁴⁹⁵.

ודלא כשא"ר, אשר אשר עד שלא יהא התיקון גדול מהקלקול, לאו שם מחשבת עלה.

⁴⁹³ ולרש"י הרי לק"מ—מדהתיקון קיים בגופה של מלאכה, דהלא שחיטה נחשבת כמלאכה הנריכה לגופה.

⁴⁹⁴ אלא דאפ"ה קורע ע"מ לתפור ומוחק ע"מ לכתוב חייב אע"פ דבשעת הקלקול אינו מתקן, מדמקלקול גורם תיקון יותר טוב לבסוף ותיקון גמור הוא שהרי אינו יכול לעשות התיקון אלא ע"י הקלקול, וכמו שכתבו, וז"ל דרש"י לעיל לה"ב, דסותר דתגן באבות מלאכות דמחייב סותר על מנת לבנות הוא, ואינו יכול לבנות אלא אם כן סותרו, והשתא לאו קלקול הוא.

והענין פשוט כרהיטת לשונם, דתיקון גמור הוא, מדכל כה"ג שמתקיימים שני התנאים הללו, שהקלקול גורם תיקון יותר טוב, והתיקון שלבסוף לא יעשה אלא ע"י הקלקול, הרי דהתפירה שקודם הקריעה והאחותיות שקודם המחיקה הם עצמם קלקול הבגד והגניי, וממילא סילוקם הוא הוא התיקון, אבל כל שחבר באחד מהתנאים הללו, פקע מאותו קלקול שם מתקן, וחוזר להיות ככל מקלקל ע"מ לתקן.

אכן לא הוצרכו לזה אלא לר"ת, אבל לתירוצם הראשון לק"מ, מדכר היא הדרך, וכן לרש"י קושא מעיקרא ליתא, מדהתיקון קיים בגופה, ואין לך כריכה לגופה גדול מזה.

⁴⁹⁵ ומה"ט אע"פ דהשור החי שווה פחות מהשחוט, וולכה"פ בבהמה שאינה עומדת לרדיא אלא לנכסתא, אפ"ה חשיב מקלקל מדאין הענין נקבע לפי ערך הדבר, אלא כלפי החיות שקדמה לשחיטה, וכלפ"י מיתתה הקלולה, ודלא כרש"י בחולין ח"א דהא דא"י הנאה מדבחייה היו דמיה מרובין מלאחר שחיטה שבחייה היא עומדת לג' דברים לגדל ולדות ולחרישה ולאכילה, דבשא"ר מבוחר ל"כ.

אכן בפשטות כ"ז הוא רק באסוה"נ דע"ז, ואשר דינא דלא ידבק בידך תלוי בכללות הענין, וכאשר גדולה מזו שנינו בע"ז מה"ב, דהיתר הקלקול אינו דווקא כשבא באותו ענין של התיקון, אלא אף

ואליבא דתוס', דמקלקל גמור פטור אבל בדאיכא קצת תיקון חייב, וחובל לכלבו [אף דלרש"י לר"י חשיב מתקן⁴⁹²], הרי

אינה ככלל הפרשה, ומעתה אם נככים פטורה דקלכ"מ קיים אף בח"ש, וזכמזאר דבי"מ ובעונג יו"ט שהבאנו, הרי כבר איכא למימר דא"י דווקא בח"ש האסור אלא אף בח"ש המותר, דהלא לא מלאנו הפרש בין ריו"ח לר"ל אלא לגבי איסורא, אבל לא לגבי שאר דינים התלוים בפרשת ח"ש, וכשם דלריו"ח הח"ש פטור בקלכ"מ, אף לר"ל יהא כן, וממילא ח"ש הך סק"ד דהבאה שאין בה איסורא פטורה בקלכ"מ, ונראה דא"י דווקא בח"ש באיכות התולאה, אלא אף בצורת המעשה, דהנה נודעו ד' הר"ן בהגהרפין ע"ז, דלא אמרו אסור משום חזיו אלא בפרשת אדם המזיק אבל לא בפרשת מכה אדם, וכבר תמה עליו הגרי"ז בפ"ג מרואח הי"צ מבב"ק כ"ב, דהמזליק גדיש ונשרף עמו העבד למ"ד אסור משום חזיו פטור מקלכ"מ, אלמא דאף ברציחה דיינינו אסור משום חזיו, אכן להאמור ל"ה, מדאף אחר הגבלת אסור משום חזיו דלא יחשב כמעשה גמור, אכתי בכלל ח"ש המותר בוודאי הו, ולנתבאר שפיר אית ביה קלכ"מ, מדאע"פ דבפועל ליכא חיוב מיתה ואף ליכא איסורא אבל כו"ס בכלל הפרשה הוא, ופשיטא דאין להוכיח מכאן לנדון האחייעזר בזה"ע י"ח בדין קלכ"מ כדכא בגרמא, ושו"ר קרוב לזה במנחת שלמה ח"ב סי' לאו.

ומעתה אף במקלקל [וחצריה] ניקום ונימא הכי, דאף דאיסורא דל"ת מלאכה אינו קיים אלא במתקן, אבל אף מקלקל הו בכלל הפרשה, ואף הוא כח"ש דר"ל המותר, [ומדגם כאן בגופא דקרא ואף מהיקשא למשכן אין זכר לפטורה דמקלקל, ורק מקרא נוסף דמלאכת מחשבת למדו האי פטורה, ולפי כלל דהמנ"ח אף זה בכלל ח"ש; ובתוס' בסוגיין כ' דאי מקלקל בחצורה חייב היתה רצחת ב"ד דוחה שבת, הרי נקטו לישנא דרצחה אע"פ שהוא היתר גמור; ויתכן ליישב בזה קו' החת"ס כאן, דלרש"י דכל הבצירה אינה אלא קלקול, מנגל דאית ביה כרת, הרי אינו חייב מפרשת ל"ת מלאכה, אלא מפרשת לא תבצעו אש דאין בה אלא לאו בעלמא, ולהאמור י"ל דמאחר דאף מקלקל בכלל פרשת ל"ת מלאכה, ורק דאית ביה היתר גמור, שוב פשיטא דכשיצא קרא ויחייב במקלקל, לא נפרשהו כדן מחודש, אלא כהרצחה לאותה פרשה הקיימת בו בלא"ה. ומה"ט אית ביה קלכ"מ, וזהו שלמד משוגג דיינא דקלכ"מ קיים אף במקום פטור, ולהכי אף תוס' לא תמהו אלא דסו"ס ל"ד דהתם איכא איסורא והבא ליכא, אבל בל"ז שו לאהדדי.

אבל כמובן שעדיין הדברים רחוקים מאד, הן עיקר הדבר דקלכ"מ פטור אף בח"ש, ואף דכבר הקדמנו הך אחרונים דס"ל הכי בח"ש האסור, אבל אכתי שיטתם מחודשת, וגם תמוהה קצת מהא דבאונס הרי ליכא קלכ"מ וכמש"כ במנ"ח קא"ו טו (וראה רעק"א בכתובות לה"א), ואע"פ דאף התם הרי הו בכלל הפרשה, וכ"ש שמחודש לומר כן בח"ש המותר, אשר בכלל הוא דבר מחודש שלא שמענוהו מעולם.

ואכתי שלשת הקולות הללו בקלכ"מ, בהבאה בלא חבלה במלאכת קלקול, ובציחת אסור משום חזיו, ל"ע טובא.

⁴⁹² דלרש"י תיקון כל דהו חשיב תיקון גמור, ואיהו יליף משחיטה דסגי בתיקון כל דהו, דענין מלאכת מחשבת מתקיים במה שיש בה במלאכת מקלח תיקון.

ובזה מבואר הא דלא התייחסו בתי' זה לקורע לאימתא דחשיב מתקן, ואף דהרי לא מסתברא שדרך לעשות כן, מדכל נדונם כשהקלקול והתיקון אינם תלויים זביי, דבזה עלינו לדון מיהו עיקר המעשה ומיהו רק תנאי המוכרח אליו, אבל בקרע לאימתא הרי התיקון הוא עיי הקלקול, וכח"ג הרי לא שייך לנדונם כלל, והוא סברא בפ"ע דקלקול שהוא התיקון חשיב מתקן.⁴⁹⁹

צ. והיה מקום לבאר כך גם בתירוצם השני, והיינו דנדון זה שבת"י הראשון, בתיקון וקלקול הכרוכים יחד מהו עיקר המעשה, הוא נמי נדון תי' ר"ת, אלא דבעוד דלתירוץ הא' הכלל הקובע בזה דתיקון שאין דרך לעשותו לא חשיב עיקר המעשה, הרי לר"ת הכלל הקובע בזה דכל תיקון הבא לאחמ"כ ל"ח עיקר המעשה, ואין לו למעשה אלא מקומו ושעתו.

אבל כשנדייק בדבריהם נראה, דבע"כ לאו היינו הנדון דר"ת, דהא הוצרך לפרש דבקורע לאימתא התיקון בא בשעת הקלקול, וכבר נת' דלת"י הראשון קורע לאימתא הוא נדון בפ"ע, כיון שאין בו קלקול ותיקון נפרדים שנדון בהם מי עיקר המעשה, ואילו לר"ת אף קורע לאימתא הוא אותו נדון כשוחט וחובל לכלבו, מדהוצרך לפרש דהתם נמי הקלקול בא בשעת התיקון.

צא. ולפרש הנדון בדברי ר"ת, עלינו להתבונן מעט בעיקר ענינא דמקלקל ע"מ לתקן, אשר שתי קולות חידשו בו התוס' בסוגיין, ואלו מלמדות ענינו.

⁴⁹⁹ אבל אין להוכיח מגוף הדין דקורע דלאימתא דחייב, ואף שאין דרך לעשות כן, דע"כ הטעם מדהקלקול הוא התיקון, דהא בד' הרמב"ן עכ"ל דמיידי במקום שדרך לעשות כן, דהא איהו ס"ל דהחילוק בין שוחט לחובל לכלבו הוא בצורך כנגד הקלקול, דכל שאין הקלקול ראוי להעשות עבור התיקון או"ל התיקון כמאן דליתא, ול"ח מלכא מחשבת צמה שקלקל עבורו, וא"כ לדידו ע"כ דבקורע לאימתא מיידי צבגד שראוי לכך, אבל מד' התוס' שלא הזכירו דבר דקורע לאימתא, לעומת שיטת ר"ת שדנו בזה, מבואר דסבירא בפ"ע היא, וכמס"נ בפנים.

ודע דהתוס' לא ס"ל כסברת הרמב"ן, דהא לשיטתו ודאי תיקון דמאז חשיב תיקון גמור, וחשיב מלכא מחשבת צמה שקלקל עבורו, ואילו לתוס' ל"מ, והיינו כנפסא דלדידן הגדון בעיקר שם המעשה, ותיקון דמאז הוא חילוקי.

לכלב כתיקון, וכע"ז בתורא"ש קה,ב דהקורע בחמתו ומתקן אצל יצור, ל"ח תיקון, כיון שאסור לעשות כן.

ואתוריייהו קשה ממכות כא"ב וביצה יב,א, דהמבשל בשר בחלב והזורע כלאים ביו"ט לוקה, ומבואר דאף שהתבשל בשר והזריעה אסורים ל"ח מקלקל, וכ"ה בפסחים עג,א דהשוחט קדשים בשבת בחוץ חייב שלש חטאות, הרי דאע"פ שאסרה בהנאה אפ"ה ל"ח מקלקל, [וגדולה מזו קשה אתורא"ש, דא"כ בטלת כל איסור מלאכה, דהלא כל העושה מלאכה קעביד איסורא, והו"ל מקלקל⁵⁰¹], וצ"ע.

⁵⁰¹ וכאשר צטענה זו פירש במרכה"מ פ"ח ה"ח הא דרש"י פליג אתורא"ש (ונטה מפשטות לשון הגמ') ופירש רק מחמת דמרגיל

וע"כ דהא דמהני דרך לעשות כן הוא לענין אחר, דכל שהתיקון והקלקול כרוכים כאחד, הרי עלינו לדון כיצד נקבע היחס ביניהם, אם כקלקול הגורר בעקבותיו תיקון, או להיפך, כתיקון הגורר בעקבותיו קלקול⁴⁹⁸, ולזה מהני דרך לעשות כן, דחשיב התיקון שדרך לעשות בשבילו כעיקר המעשה, והקלקול אינו נחשב אלא כתנאי לבוא לידי התיקון, ובחובל לכלבו ומבעיר לאפרו דאין דרך לעשות כן, הרי דעיקר עשייתו באה לקלקול ורק גוררת בעקבותיה תיקון, ומה"ט התי' ר"י, ואילו ר"ש אסר מדיליף דמקלקל בכה"ג [שיש בו סרך תיקון] חייב⁴⁹⁷.

בעינן החילוקי אליו, כל שנעשה כאחד, וכהיא דמה שמצביח צנביה פוגם בלל, אבל שאלר אסוה"נ צב דיינינן כלפי ערך הדבר, וכמפורש ברמ"א יו"ד כ"א, דהמודר הגאל מחזירו שוחט לו צהמה צריאה, אבל לא מסוכנת.

אבל צט"ז ובס"ך שם פליגי, וס"ל דכלל גוונא אסירי, דלשיטתם ד' התוס' דידן אינם סברא מסוימת בע"ז אלא כלל אסוה"נ, וכנהיטת דבריהם בחילוקי הא, דלדבריהם רק מלכא מחשבת שאני דאסירא למרות שהקלקול גדול מהתיקון, אבל שאלר אסוה"נ שרי. [ועאכ"ז או"ח ק"י].

⁴⁹⁶ והתיקון דמאז לפירא והקלקול לטבעא.

⁴⁹⁷ ועפ"ז גם יבואר הא דר"ש יליף ממוילה ובת כהן, ואע"פ דהתם דרכו צבך, דמאחר דאין ענין הדך מועיל אלא להחשיב המעשה כעיקרו לתיקון, הרי [דלשיטתו] תיקון מואה ל"ח כמעשה תיקון, ווראה עוד דהערה⁵⁰³].

⁴⁹⁸ ונראה דאף דבעה"מ אוזל בשיטה זו, אשר לשיטתו הכלל הקובע בזה, האם התיקון והקלקול צאונו דבר או שני דברים חלוקים, וציה חילוק בין חובל ומבעיר לכלבו ולאפרו לשיטה, דבהנך הקלקול צהמה שהחזרה צה ובגדיש דלוק ואילו התיקון צדס ובאפר, ואילו בשוחט הקלקול והתיקון צאונו צבך.

והיינו דכל דהתיקון אינו נמצא במקום הקלקול, עשייתו אינה מתייחסת אלא לקלקול, והתיקון רק נגד ממנו, ואילו כל שניהם צאונו מקום, הרי עשייתו מתייחסת גם לתיקון; והוא ככלל דר"י, ורק דבעוד לדידו שם המעשה נקבע לפי הדך, לר"ה לפי חילוקי המקומות.

א

צב. הקולא הראשונה, שחידשו התוס', דהחובל [ומבעיר⁵⁰⁰] באסוה"נ ליתן הדם לכלבו חשיב מקלקל גמור, והיינו דכיון שהדם אסור בשימוש נתינה לכלב, ל"ח ראוינותו

⁵⁰⁰ יל"ע אמאי השריפה חשיב כקלקול, הא דהגשפון נתקיים מואותו צבך, ושמא עסקינן בהגשפון.

ולהדיא שנינו בפסחים ה"ב דהשורף חמץ בפסח חשיב כמתקן, מדאין ציעור חמץ אלא צריפה, ושמא שאני התם דהך עשה מנתק הלאו, וכלל"ה תמזה היאך חייב התם הא הוי משאלל"ג, ועוד צ"ת שם.

יכרו לבוא עליו, הרי מחמת עיקר האיסור ל"ח כמקלקל, והוכיח כן מטענה זאת, דל"כ נחיר כל המלאכות בשבת מדעבד איסורא.

אבל לקושטא דמילתא לא זכיתי להבינו, דאי אמרת דמחמת דין מקלקל יהיו כל המלאכות מותרות, בהא גופא בטל הקולוס וחוזרות לתיקונם, ואף שאילו חסורות חשיבי כקלקול, אבל אילו מותרות הדר דינא דחשיבי כתיקון, ובכה"ג פשיטא דאסורי, מדפרשת ל"ת כל מלאכה עוסקת במה שנחשב למלאכה לולא הפרשה, וא"ל שיחשבו כן אחר חלות הפרשה, ולהכי כל שטורת מקלקל לא חלה עליהם אלא מחמת קיומה של הפרשה, אין בזה להפקיע ממנה, והלא אפי' בתנאי הדינים, הסכימו רוב הראשונים, דאיינו זקוקים להם אחר חלות הדינים, אלא כגון בקיומם בלעדי החלות, וכאשר מבואר בר"ן בנדרים נבא, דהיתר בהיתר אינו בטל מדכל דבר הדומה לחבירו אינו מחליפו ומבטלו אלא מעמידו ומחזקו, וכאן הבן שואל דל"כ אף איסור בהיתר לא בטיל דהרי לאחר הביטול פקע איסורו, ובע"כ דשאני איסור אשר קודם הביטול אינו דומה להיתר המבטל, בעוד שבהיתר אף קודם הביטול דומה אליו, הרי דתנאי הביטול אינם נידונים לאחר חלות דין הביטול, אלא בלעדיו; ובשטחיות המה הם דברי התוס' הגודעים ב"מ לא, ופסחים כו, דעגלה ערופה דעלה עליה על חשיב דאית ביה ניותא דבעלים, ואע"פ דאחרי שאסרין ליכא ניותא אבל אילו נחיר ליכא ניותא, והיינו דתורת ההכשר נקבעת במה שהיה לולא האיסור, ולא במה שחל מחמתה, ואם נאמרו דל"א להאיר מורה על ענין אחר לגמרי, לדעת הפה"מ ע"ל, וזו לעולם לא תהיה קד, דהלא במצב שהלכה לפיה תהא עם עול, והיינו דהוא תנאי האריך להצאיים בחללא, ולא בספיח, ויכול גיטו ודו באין כחא, אלא שבעלמא בא כלל זה כפתחו, במה שצוה לה נסתלקה הערוא, ואילו הכא ה"ל להפך, כחסדו, במה שצוה לה הערוא, ומיילא פרשה ז' אינה שייכת למחשבת כלל, וכ"ה בראשונים עירובין לה, אלא חסרו עירוב דנפל עליו גל הגיטל במרא וחלינא אלא בחצר ידיה דחייב מחורש, ואף התם הרי עד כמה שנפסול העירוב שוב לא ניה"ל באותה חרישה ואזל האיסור ד"ת, ובע"כ דמאחר דאם באנו להכשירו הדר ניה"ל באותה נטילת הגל דאית ביה חרישה, כגון בזה לאסור ולפסול, והוא מה"ט דכללי הניחותא אינם נידונים לאחר האיסור, אלא בלעדיו, וכ"כ דכלפי עצם האוויר והאזהרות נימא כן, דאינם נידונים לאחר חלותם, אלא בלעדיהם, ולעולם זה הכלל, כל שבלעדיהם היה מקום למאור או לאיסור, שפיר הלכו יחולו, אע"פ דלאחר חלותן כבר אין להם מקום, מדהלכו לעולם מתייחסות למצב שהיה בלעדיהם, ולא למה שהתחדש אחריהם, והרי בפשטות מה"ט ס"ל לרבא בריש תמורה דאע"פ דאע"מ אפי' לקי מדעבד אמימרא דרחמנא, והיינו מדהאיסור עוסק באותה מציאות שהיתה בלעדיו, ומאחר דלולא האיסור אע"מ, ועשייתו לולא האיסור ממינה, בהכרח היא זאת שהמימרא דרחמנא מתייחסת אליה, ואף צ"ב לא פליג אלא לענין מלקות כמבואר שם, – כך היא רשימות הסוגיא, אבל ד' הגו"י (או"ח קלו, יו"ד ט, אה"ע קטו), דהגשבע שלא לקדש אשתו כו"ע קידושין חלין דהלא גלי קרא באלמנה לכה"ג בתמורה ה"ב דאע"מ, מעוררים לענין אחר לגמרי, דהלא בפשטות לא גלי קרא אלא דלאו גרושה לא יקח אין בכוחו לבטל החלות, ומאי שייטא לאיסור שבועה, ובע"כ דס"ל דבכל חלות הנעשית באיסור יש כאן ויכוח בין פרשת החלות לפרשת האיסור, ובזה ס"ל לגו"י דגלי קרא דפרשת קידושין גוברת על פרשיות האיסור, ושפיר ילפינן מיניה אף לאיסור שבועה, ולפ"ז למדנו דזהו גופא ענינא דעבר אמימרא דרחמנא, דמאד פרשת החלות האיסור חל לגמרי, או לכה"פ אמור, דהעבריות מתעלמת מהאזהרה שלא לעשותה, ובהא גופא

צג. והשניה, דהמבשל פתילה להבערת בת כהן [לר"ש] חשיב מקלקל⁵⁰², כיון דהבערת בת כהן עצמה [לר"ש] הוי קלקול⁵⁰³.

חשיב כמותר את דיניה, ואכ"מ ע"ד, וה"נ בנ"ד, אף דמכח פרשת המלאכות ל"ח כתיקון אלא כקלקול, אבל הרי לולא הפרשה היה זה כתיקון, ובכה"ג פשיטא דדיינין לולא הפרשה, ולא אחריה.

ולהכי הדבר פשוט דהא דרש"י נ"ד מטעם התורא"ש, אינו מה"ט דכל המלאכות יוכיחו שאין בכח איסור לאשווי מקלקל, מדהאיסור החל מכח פרשת המלאכות בודאי אינו יכול להחיר פרשה זו, וכמס"ר, בעוד שבנ"ד הרי איירי באיסור הקיים מפרשה אחרת, אלא דטעמו פשוט, דאין בכח איסור חלוני להפקיע מהמלאכה תורת תיקון, ואדרבה דעת התורא"ש היא המחודשת, וכתמיהה שפנים.

⁵⁰² אבל לר"י הוי תיקון מדאף השריפה שלכסוף הוי תיקון.

ואע"פ דלר"י תיקון הבא אחר הקלקול ל"ה תיקון, היינו דווקא דלאיכא קלקול בהדיה, דאז אין הכשר תיקון חשיב כתיקון כנגד הקלקול שעמו, אבל בביטול שאין בו קלקול כלל, י"ל דלכו"ע הכשר תיקון שמה תיקון, וזו נקודת חידוש, דהא דמכשירי תיקון ל"ה כתיקון, אי"ז רעוהא בפ"ע, אלא רק מכח הקלקול שכנגדו, ומה"ט במקום דליכא קלקול, הדר דינא דחשיב כתיקון, והדברים כבר מבוארים בד' הראצ"ה דלהלן בהערה⁵⁰⁸.

אכן הרי לא כגון בזה, דפשיטא דהא דר"י פליג אר"ש אינו רק כלפי הביטול אלא אף כלפי ההבערה, וימלכד שאסור לב"ד להכניס הפתילה לאש, גם גוף ההבערה אסורה, וכאשר משמע בריה"ט הסוגיא, וכן מוכח בתוס', אשר תמיה דכשם דיליף ר"ש מבת כהן מקלקל בהבערה ה"נ י"ל למילף מקלקל בנטילת נשמה, הרי דמאחר דהלא תבערו אש מתייחס לכל תהליך השריפה, בהכרח אף האיסור מתייחס לכל המלאכות הכלולות בתהליך זה, ושפיר איכא למילף מיניה תרתי הן איסור בהבערה והן בשריפה, ומיניה דאף לר"י, הא לאסור אינו רק מחמת הביטול, אלא אף מחמת ההבערה, והענין מבואר היטב, דמאחר דגוף הביטול הוי מתקן, שוב אף ההבערה אינה מקלקל כלל אלא מתקן, דהר"ז ככל מצב של ל"ח כקלקול הדבר החי, ואע"פ שהרבה מעלות לדבר חי שאיט קיים בדבר מבוסס, דהלא לכך נואר והוא הו"א תכליתו, וכע"ז ביאר בתורא"ש מה שאמרו חובל ומבעיר אינה משנה, דההיא דהדליק גדיש וחובל בשבת איכא לאוקמי בעבד ליה תיקון גמור דמצב זה קדירתו ובחבלה דלר"י לזם לזכור גדול, והוא כדברינו, דבכה"ג לא חשיב קלקול כלל.

⁵⁰³ ויש בזה מקום עיון, דהלא התוס' והתורא"ש הסכימו דגוף שריפת הבת כהן חשיב מתקן לר"ש כיון שגוף השריפה מלאה, ומה"ט לא ילפינן משריפת בת כהן דמקלקל בנטילת נשמה חייב, מדגוף השריפה אף לר"ש ל"ה קלקול אלא תיקון, וראה סוף הערה⁵¹⁰, ומעתה אינו מובן במאי פליגי ר"י ור"ש אי בהערת בת כהן הוי קלקול או לא, דהא אליבא דר"י ביארו התוס' והתורא"ש דגוף השריפה חשיב תיקון, ומש"ה אף ביטול הפתילה הוי תיקון, וא"כ אף הבערה הוי תיקון ככל מצב ע"מ לבטל, וכיון דאף לר"ש גוף השריפה חשיב תיקון, במאי פליג אדר"י, ובתוס' קה"ב כתבו דר"ש ס"ל דלאורכ מלאה

התיקון, דכל היכא דאין חשיבות בגוף מה שנעשה הדבר ראוי לשימוש, וכל חשיבותו אינו אלא במה שעושה בו השימוש לבסוף, אי"ז תיקון כלל, אלא אך ורק הכשר תיקון.

ומה"ט בישול הפתילה ל"ח כתיקון בעצמו, מדאין חשיבות בפתילה מבושלת בפ"ע, ואינה נחשבת אלא כמכשירי ההריגה שלבסוף.⁵⁰⁵

צח. ובוזה נפתחה בפנינו פרשה חדשה, פרשת המכשירים, דהלא לא נתפרש להדיא אלא דיני מתקן ומקלקל, אבל דיני הכשר תיקון או קלקול לא, ורק מלאכה שהיא עצמה תיקון או קלקול נתפרשו דינם, אבל זאת שאין בה תכלית בפ"ע אלא רק בתורת הכשר לדבר אחר, אם מתקן ואם מקלקל, הרי לא נתפרש דינו, והיכי נדיינהו להאי דינא.

ובנקודה זו בא חידושם, דבכל כה"ג אזלינן בתר תכלית ההכשר, ואי הוי מכשירי תקון, דינו כמתקן,⁵⁰⁶ ומכשירי קלקול, דינם כמקלקל, ומה"ט דין בישול הפתילה תליא בדין ההריגה שלבסוף, ולמ"ד דההריגה נחשבת כתיקון אף הבישול חשיב כתיקון, ולמ"ד דאינה נחשבת אלא כקלקול אף הבישול כן.

צו. ומעתה מבוארת גם הקולא הראשונה (שמאות צב), דיראה ברור, דבפרט זה חלוקה מלאכת מכשירי תיקון ממלאכת תיקון, דהא ודאי דהמבשל בב"ח חשיב מתקן ואף שהתבשל אסור בהנאה, כיון שהבישול חשיב גוף התיקון, ולא בתורת מכשיר לתיקון האכילה, ובהא שפיר לא אכפ"ל במה שהוא אסור בהנאה, וכ"ה בשוחט קדשים בחוץ, דלא אכפ"ל במה שנאסר בהנאה, מדהשחיטה היא גוף התיקון, אבל חובל וצריך לדם, דלא חשיב גוף היות הדם בידו כתיקון הדם, אלא אך ורק בתורת הכשר להאכלת הכלב, בהא כל שאסור להאכיל את כלבו, בטל חשיבותו כהכשר האכילה.⁵⁰⁷

⁵⁰⁵ והמתקן חרב חשיב כמתקן ולא כמקלקל, אף דאין אלא מכשיר הריגה בעלמא, דשאני התם לחשיבותו נותנת בו תורת כלי בפ"ע, ואילו אותה פתילה ואם מחמת שאין בה אלא שימוש לאותה זונה, או משאר סיבות אין בה חשיבות ככלי בפ"ע, אלא אך ורק כמכשיר ההריגה שלבסוף.

⁵⁰⁶ ואמנם הא דקתני במתני' דשיעור הקלקול המחייב כשיעור התיקון, הוא דין הקיים בכל הפרשיות, הן במקלקל ע"מ לתקן דמתני', אשר התם הקלקול עצמו חשיב כתיקון גמור, וכמש"נ בהערה ⁴⁹⁴, והן במקלקל ע"מ לתקן דסוגיין, אשר אינו חשיב אלא כהכשר תיקון, וכמש"נ בפנים, ואף בזה שיעור הקלקול כשיעור התיקון.

ואין בכך כל חידוש, דכבר מינו כן בקורע ע"מ לתפור, אשר לשון הר"מ בפ"י ה"י דקורע כדי לתפור שתי תפירות ע"מ לתפור שתי תפירות חייב, וכבר הוכיחו מינה דהך שיעורא אמור הן לענין גוף הקלקול והן לענין התיקון שלבסוף, (וכפילות השיעורים הללו עוד תתבאר לפנינו), דלעולם השיעור שלבסוף הוא הקובע.

⁵⁰⁷ ואין הרעוהא דהכשר מחמת דכל ענינו לְמַן מלב אחר, ואין הזמנה האסורה מילתא, מדהאסור מתנגד לאותה הזמנה, דהלא התורא"ס הרי עוסק בקורע לחמתו דההכשר ותולאותיו באין כאחד, וומסתברא דכ"ה אף במצעייר לאפרו, דהאפר אינו כדם אשר אין בו תורת דבר בפ"ע אלא רק הכשר לכלבו, אלא האפר כבר נדון כדבר לעצמו, שהרי בתוס' הוזקקו לבאר דהתיקון בא לאחר הקלקול מדרכ

וצ"ע דבמה קלקל הפתילה, והלא בה עצמה נוסף תיקון שראויה לשימוש נוסף⁵⁰⁴, ומאי אכפ"ל דעומדת לקלקל דבר אחר.

צד. ולמדנו בזה, דלאו בכל גווני אמרינן דלעשות הדבר ראוי לשימוש חשיב מתקן, אלא פעמים דל"ח אלא מכשירי

ל"ח תיקון, והא אף לר"ס כל שתיקון המצוה בא בשעת הקלקול חשיב מתקן, ול"ע.

ויראה ברור דבהא פליגי, דלר"י אין שריפת בת כהן קלקול ותיקון כאחד, אלא גוף שריפתה חשיב תיקון מחמת המצוה, וס"ל דלורך מצוה חשיב כתיקון גוף הדבר, אבל לר"ס גוף שריפתה הוי קלקול, אלא שם שריפתה יס כחן תיקון דמצוה, וזכ"ל אשכחנא (כעין חידושא דר"ס) דאין כח המצוה לחלחל ל"ס הדבר; בתוס' סוכה מב, דלורך מצוה לא עביד כלי, ומה"ט הלולב לא יחשב לכלי ושייכא בו איסור טלטול; וכ"ה ברא"ש בריש ערלה, דאע"פ דאין ערלה נוהגת אלא בחושב למאכל פריז אבל לא בחושב לעצמו, אפ"ה בחושב ללולב או לחתרוג חייב, והגה בשלמא לחתרוג שפיר י"ל דחשיב כמאכל אבל לולב הרי א"צ אלא לעצמו, וע"כ הוא מה"ט דלורך מצוה ל"ח כלורך כלל, והדר דינא דהר"ל כנטיעה בסתמא דחייב; ובהא יראה גם ד' המהרי"א אברהם שהביא בב"י אור"ח יח ג דלצינת שאנו עושים ל"ס מצוה ולא ל"ס מלבוש, א"צ ללבוש כלילה, וזה הרי תמוה מאד, דעד כמה דל"ה בגד ומה"ט פטור כלילה אף ביום יפטר, ואילו אע"פ דאין אלא למצוה הוי בגד ומה"ט חייב ביום אף כלילה לחייב וככל צינת העשויה ללבושה, ובע"כ י"ל כהג"ל, דשאני בגד ללבושה אשר תורת הבגד שבו כבר חלה מכח עמידתו וזימונו ללבושה, ומה"ט אף כלילה חשיב כבגד יום דהלא אף בההיא שעתא עומד ללבושת יום, משא"כ בגד למצוה אשר תורת הבגד שבו לא תחול מכח עמידתו וזימונו ללבושה, וככל אשר נתבאר דאין כח מצוה לקבוע שם כלי, הרי דרך ע"ס הלבושה שצפועל תחיל בו תורת בגד, ובכל שעה ושעה שלובש חל בו תורת בגד מכח אותה לבושה, (ודומיא דערוב, דאע"פ דלא תפסי בה קידושין, אפ"ה בשעת הביאה אית לו בה דאישות, וכהנה רבות), ומה"ט רק ביום יחשב לבגד יום מכח לבושת היום, ואילו כלילה לא יחשב אלא כבגד לילה מלבושת הלילה, ובגד לילה הרי פטור מציצותו.

ומעתה, לר"י דגוף שריפתה חשיב תיקון, שוב אף בישול הפתילה חשיב כבישול גמור לורך תיקון, ווממילא אף העברת העצים כהעברה לבישול, וכמש"נ בהערה ⁵⁰², אבל לר"ס דגוף שריפתה הוא קלקול, הרי תיקון דמצוה כתיקון חיצוני, ובישול הפתילה כבישול לקלקול, אלא שיהא על ידו תיקון חיצוני דמצוה, ואף העברת העצים נידונה כן, ונמצא שהוא מקלקל גוף העצים כיון שאין העברתם לבישול, אלא שעל ידם הוא יצא נשכר במה שיקיים המצוה, וכל כה"ג אין התיקון בא בשעת הקלקול.

באופן, דג' שיטות הן בתיקון מצוה, אחד, הוי תיקון גמור, והוא דעת ר"י (אליבא דריו"ח), ומאידך, ל"ה תיקון כלל, והוא דעת ר"א (לכו"ע), ובתווד, הוי קלקול ותיקון כאחד, והוא דעת ר"ס (אליבא דריו"ח).

⁵⁰⁴ לא מיבעיא לר"ס דאיכא תיקון בגופה שמצריפה, אלא אף לתוס' שמיאן בזה, ווכמפורש בתורא"ס דל"ה בישול אלא כשעושה לתקן ד"א כבישול סמנים ללבוש הבגד, אבל פשיטא דאית ביה תיקון בהא גופא שהכשיר על ידה ההריגה, וראה תחילת הערה ⁵⁰².

וכן בקורע בחמתו, אליבא דהתורא"ש דאין תיקון בגוף הקריעה, ואינה אלא הכשר לתקן אצל יצרו, בזה שפיר אמרין דכל שיש אסור בדבר, ואין היתר לקרוע לשם תיקון אצל יצרו, בטלה חשיבות הקריעה מלהחשב כהכשר התיקון, [אבל בשאר מלאכות שהתיקון קיים בהם מיניה וביה, אין בכח איסור לבטל מהן חשיבות זאת, ולעשותן למקלקלים].

אלא דחשיבות התיקון הגמור קיימת למרות האיסור, ואילו חשיבות הכשר התיקון אינה קיימת במקום האיסור, וכמובאר למחצות.

אוצר החכמה

ב

ק. אכן נראה ברור, דכ"ז הוא דווקא לר"ת אליבא דהתוס', אבל אליבא דהתורא"ש אף כללא דר"ת באותה מערכת של עיקר וטפל [אשר בו בא כללא דתי' הראשון בתוס'], שהרי מלבד שבשיטתו ליכא הכרח לכל דבריו, שהרי לא הביא כלל לתירוץ הראשון, וממילא עיסוקו בקורע לאימתא אינו מכריח מידי, גם משיטתו מוכח מיניה וביה דלא כדבריו, וכמו שיתבאר.

קא. דהנה בעיקר חידוש ר"ת, דקדימת הקלקול לתיקון מגרעת, הרי יש לבאר קדימה זו [ככל קדימה שבתורה] בתרי אנפי, קדימה בזמנים, וקדימה בסיבות, דלהאופן הראשון לא תליא אלא בזמן הקלקול והתיקון, דכל ששעת התיקון מאוחרת לשעת הקלקול, חשיב מקלקל, ואילו לאופן הב' לא תליא אלא בסיבות הקלקול והתיקון, דכל שהקלקול הוא סיבת התיקון, בזה הרי התיקון מאוחר לקלקול וחשיב מקלקל, [ובדברי ר"ת עצמו בסה"י רנ"ג (וכן בראבי"ה קצ"ד בשם אביו), מבואר כאידך גיסא, מדלא הזכירו אלא שיהא התיקון בגוף המלאכה ולא בדבר אחר, למימרא דהאיחור בסיבות ולא בזמנים].

ופשוט דפליגי בזה התוס' והתורא"ש, דבתוס' קה"ב כ' דבמילה התיקון בא לאחר הקלקול, ובתורא"ש קו"א כ' דהתיקון בשעת הקלקול⁵⁰⁹, ומבואר דהתוס' דנו מצד סדר הסיבות, ומשו"ה במילה שהמצוה באה כתוצאה מן החבורה חשיב שהתיקון בא לאחר הקלקול, ובתורא"ש מצד סדר הזמנים, ומשו"ה במילה הכל בא בשעה אחת⁵¹⁰.

⁵⁰⁹ והא דמילה אלל ר"ש נחשבת למקלקל, פירש התורא"ש שם, מדלינו תיקון אלל לאורך מזה וחשיב כאלו התקון בא לאחר"מ.

והיינו דסברת בא לאחר"מ הוא דל"מ לקובע שם המעשה, ובה צורך מזה לעולם גרע, ואינו קובע שם המעשה, וכדנחבאר בהערה⁵⁰³.

⁵¹⁰ חמנ"ס בראבי"ה כ' דכיון שחוזר על ציזין המעכבים המילה, נמנע דחבילת המילה קדמה למצות ותיקון המילה, ועוד הוסיף, דבמילה מתחילה ליכא אלל חבורה ולא מזה, וע"ז הקשה מ"ש מקריעה דשיעורה טפה, וחשיב שהקלקול בא בשעת התיקון ול"א דבתחילת הקריעה ליכא אלל קלקול ולא מזה, ותי' דשיעור קריעה מה"ת במשהו.

אלל התוס' דידן לא הזכירו ציזין המעכבין כלל, ואף לא הזכירו חילוק זה שבין מילה לקריעה, ומשו"ה נראה דכוונתם (כנחבאר

לאחר שכלתה ההצעה בא האפר, הרי דלינו בא עם ההצעה הוי כתיקון הבא עם הקלקול, ויתבאר בזה דלתוס' אין הגזון בסדר הזמנים, יעו"ש, (ובמהרש"א שם כ' דכל דכריהם הוא רק כשהאפר אסור"י, אלל בנשרפין דהאפר מותר חשיב כתיקון, אלל להאמור דגרעותא אינה בהכשר האפר לשימוש הסופי, אלל בהיות כילוי העצים הכשר לאפר, דכריהם נכונים אף באפר המותר, מדסגי במה שהעצים אסורים, להחשיבם כהכשר תיקון האסור, ותו לא כהפ"ל שהאפר מותר).

צז. ובה נשוב (לאות צ) לתירוצם בשם ר"ת, דבמלאכה שיש בה קלקול ותיקון, כל שהתיקון בא לאחר הקלקול הוי מקלקל.

וכבר ביררנו (שם) דאין כוונתו דכל שהתיקון מאוחר חשיב עיקר המעשה קלקול ולא תיקון, דהא מבואר בדבריהם דבקורע לאימתא אין נדון מהו עיקר המעשה, כיון שהקלקול הוא התיקון, ואילו בשיטת ר"ת הוצרכו להוסיף מ"ט חשיב מתקן, וע"כ דהא דהתיקון בא לאחר הקלקול גרע, והוא מטעמא אחרנא, הצריך דרישה וחקירה.

צח. אבל לנתבאר (בענף א) דיש מלאכות שאין תיקון בגופן, ומה שמחייבות הוא אך ורק משום הכשר התיקון דאית בהן, דנתחדש דאף בכה"ג חייב, נמצא דפעמים משכח"ל מלאכה שיש בה קלקול ותיקון, ופעמים משכח"ל מלאכה שיש בה קלקול ורק הכשר תיקון.

ובנקודה זו שפיר בא כללא דר"ת, דכל שהתיקון בא לאחר הקלקול, הרי המלאכה עצמה אינה כוללת בתוכה אלא הקלקול והכשר התיקון, ואילו כל שהתיקון והקלקול באין כאחד, הרי המלאכה כוללת בתוכה שניהם, ובה שפיר ס"ל לריו"ח דכשהתיקון לאחר הקלקול פטור, מדאין המקלקל ומתקן חייב [אף לר"ש], אא"כ המלאכה עצמה עוסקת גם בגוף התיקון, וכאופן השני, אבל כשאינה עוסקת אלא בקלקול ובהכשר תיקון, וכאופן הראשון, פטור.

וכ"ה לשון הראבי"ה קצ"ד, דאף את"ל דסגי בתיקון שמחוז למלאכה, היינו דווקא כשאנו מקלקל, אבל במקלקל בעי תיקון בגוף המלאכה⁵⁰⁸, הרי שהנדון הוא בהגבלה כח הכשר תיקון, דל"ח כתיקון אלא כשאין קלקול עמו.

צט. ומעתה מבוארת קושייתם לטעמיה דר"ת מקורע לאימתא, דלתירוצם הראשון שהנדון מהו עיקר המעשה, הרי בקורע לאימתא הקלקול והתיקון אחד הוא, ואין כאן עיקר וטפל, אבל לר"ת לא סגי במה שהתיקון עיקר המעשה, דבעין שהמלאכה תביא גוף התיקון ולא הכשר התיקון, ושפיר הוצרכו התוס' לפרש דאף בקרע לאימתא ל"ח הקריעה כהכשר לתיקון הטלת האימתא, אלא היא גוף התיקון, דחשיבא הקריעה עצמה כהטלת האימתא.

⁵⁰⁸ והוא חידוש, דכל דגרעותא בתיקון מאוחר אינו אלל כשהקלקול לאלתה, אלל כשאף הקלקול אינו יבוא אלל לאחר"מ, לכו"ע התיקון העתידי מחייב, [ויתכן דאף מגופא דסוגיין מוכח הכי, וכמש"כ בהערה⁵⁰²].

הזמנים קובע מה עיקר המעשה, האם הקלקול, או התיקון והכשרו.

קג. ואכן התורא"ש לשיטתו, אף דלא הביא אלא תי' ר"ת דהכל תלוי בשעת התיקון, אפי"ה הצריך גם תנאי התי' הראשון שיהיה כן הדרך.

ולתוס' הרי צירוף זה לא שייך כלל, דהלא הא דהתיקון בא עם הקלקול כבר מחשיבו לתיקון ולא להכשר תיקון, ומה צריך שיהיה גם דרך, ורק לתורא"ש דאף ענין זה הוא רק מחמת עיקר וטפל, שפיר י"ל דלדבר זה להחשיב התיקון כעיקר בעינן תרתני, חדא, דיהא כן דרך, ושנית, דהתיקון יבוא עם הקלקול.

קד. וכ"ז הוא לשיטתו בעוד דין, דהרי נתבאר (באות צו) דבקורע בחמתו ל"ח גוף הקריעה תיקון אלא הכשר התיקון, ומשו"ה ל"ח מתקן כל שאסור לעשות כן⁵¹¹, למימרא דאף אי מותר לעשות כן אין כאן אלא קלקול והכשר תיקון, ואפי"ה חשיב מתקן, ואזיל לטעמיה דלא אכפ"ל בין תיקון להכשר תיקון, וכמו שנתבאר, ומשו"ה אף בכה"ג חשיב מתקן, מדהכל בא בשעה אחת, וכשם דתיקון דמילה אע"פ דלי"ה אלא הכשר תיקון חשיב מתקן, מדהכל בשעה אחת, ה"נ בקורע לחמתו.

⁵¹¹ ואף שאר הראשונים דפליגי אדבריו, ללא מיבעיא לר"מ בפ"ח ה"ח דפליגי אדינא, וס"ל דהקורע בחמתו חייב, אלא אף לרש"י דפטור, הוא רק מטעמא דמלמד ומרגיל את יצרו לבא עליו, הלכ"ה חייב, ליכא הכרח דפליגי בעיקר הדבר, דיתכן וס"ל דתיקון יצרו נחשב כקיים בגוף הקריעה ולא חיטוי ממנה.

קב. ומעתה, הרי כל עיקר דברינו בר"ת, דהרעותא במ"ה שאין כאן תיקון אלא הכשר תיקון, הלא אינו אלא אליבא דהתוס', [וכן לשיטתו עצמו, וכדלעיל], דאיחור התיקון לקלקול בסדר הסיבות, ומשו"ה שפיר י"ל כאמור דהקלקול אינו התיקון עצמו אלא הכשר התיקון, אבל לתורא"ש דהאיחור מסדר הזמנים, הרי מבואר דאף כשהקלקול אינו אלא הכשר התיקון חייב, כל שהם בשעה אחת, [וכגון במילה, אי לאו דמצוה נחשבת חיצונית מהעשיה, וכתבאר בהערה ⁵⁰⁹], ולדידהו בהכרח אין רעותא במה שיש כאן הכשר תיקון ולא תיקון, אלא דסדר

זפנים) דאף במילה אין כאן נדון בסדר הזמנים, אלא בסדר הסיבות, דכתולאה מן החצורה צאה המורה, וזוהי שאני מקריעה, דבמילה אין החצורה גוף המורה, אלא אורת עשייתה, ומשו"ה חשיב כדבר מוקדם למורה, משא"כ בקריעה שהיא גוף המורה אין כאן סיבה ומסובב והכל דבר אחר.

וחילוק זה ל"ל ד' התורא"ש, לדדידהו אף במילה חשיב הכל בשעה אחת, ומ"מ חשיב מקלקל כיון דאורכ מורה חשיב כבא לאחר מכאן, ואילו גבי קריעה כ' דל"ה מקלקל מדהכל בא בשעה אחת, ואף דגם זוהי הרי ליכא אלא אורכ מורה, וע"כ כמש"כ, דשאני קריעה שהיא גוף המורה.

והדברים מפורשים בתורא"ש, דהק' אמאי לא ילפינן משריפת בת כהן דמקלקל בנטילת נשמה חייב, ותי' דשאני התם דיש בה תיקון יותר דקיום מות מיתת ב"ד, וממילה שפיר ילפי' כיון דאינו אלא הכשר מורה, והיינו דבשריפת בת כהן גוף הקלקול הוא המורה, וזכה"ג מהני הא דנעשה בשעה אחת להחשב מתקן.

שלוש דרגות הן, במקלקל בהדי מתקן

בקצה האחד, אלו שלמרות קלקולן נחשבות למתקנות (בדרגה כזו או אחרת), ולהכי לכו"ע (בכל המלאכות) מחייבות; [ונכלל בזה ד' דרגות; א', מבעיר לבישול, דהו"ל תיקון גמור, מדכך צורת שימוש, ⁽⁵⁰²⁾; ב', סותר ע"מ לבנות, דאף זה כתיקון גמור, מדהקלקול כתחילת התיקון, ⁽⁴⁹⁴⁾; ג', קורע למתו ושריפת בת כהן, לר"י הוי כתיקון גמור, מדגדול כח המצוה לסלק תורת קלקול לגמרי, ⁽⁵¹⁰⁾], ואילו לר"ש ל"ה אלא כקלקול ותיקון כאחד, ⁽⁵⁰³⁾; ד', שוחט, [ויתכן וכיילא בהו קורע לאימתא, פט צט], דאע"פ דיש בו קלקול בהדי תיקון אפי"ה חייב, וסביב דרגה פחותה זו באו שתיים [שהן חמש] שיטות ראשונים לבאר המעליותא, דרכו בכך (דלר"י שבתוס' ענינו, דעיקר המעשה מתייחס לתיקון, פט, ואילו לרמב"ן, דרק אז הו"ל התיקון כמאן דאיתא, ⁽⁴⁹⁹⁾], ותיקון עם הקלקול, (דלר"י שבתוס' ענינו, דרק אז יש במלאכה תיקון ולא רק הכשר תיקון, צח, ואילו לר"י שבתורא"ש, דרק אז עיקר המעשה מתייחס לתיקון, קב), ולרז"ה דהתיקון והקלקול באותו בשר, ⁴⁹⁸

בקצה שכנגד, אלו שלמרות תיקון נחשבות למקלקלות, ולהכי [לר"א אליבא דר"ש דמקלקל בחבורה חייב ה"נ מחייבות, ואילו לריו"ח] לכו"ע (אף בחובל ומבעיר) פטורות; [וגי אנפי בזה; מבעיר אסוה"י (ויתכן וכיילא בהו קורע לחמתו), (צו), תיקון דמצוה (לר"א ו) לר"ש דל"ה תיקון, ⁽⁵⁰³⁾], ומבשל פתילה ע"מ לקלקל, (צה); אשר מאחר שאין בהם תורת תיקון, אלא רק הכשר תיקון, שוב האסוה"י מפקיען מתורת תיקון לגמרי, וכן בהכרח אינו נדון אלא ע"ש סופו, וכל שמביא לידי קלקול, בטל מתורת מתקן]

ובתווד, אלו הנחשבים קלקול ותיקון כאחד, אשר בשאר המלאכות פטורין, ובחובל ומבעיר אליבא דר"ש חייבין, ואילו לר"י פטורין; [וגי אנפי בזה; חובל לכלב ומבעיר לאפרו, מילה, והבערה ובישול לשריפת בת כהן; אשר בכל אלו הדינים (אף דלשיטת רש"י - אליבא דר"י - חשיב כתיקון גמור, הרי לתוס' ודעימיה) באו שתיים [שהן חמש] שיטות ראשונים לבאר הרעותא, מדאין דרכו בכך (דלר"י שבתוס' ענינו, דעיקר המעשה מתייחס לקלקול, פט, ואילו לרמב"ן, דהו"ל התיקון כמאן דליתא ול"ה מלאכת מחשבת, ⁴⁹⁹], ולרז"ה דהתיקון אינו באותו דבר עם הקלקול, ⁽⁴⁹⁸⁾], ותיקון לאחר הקלקול, (דלר"י שבתוס' ענינו, דאין במלאכה תיקון אלא רק הכשר תיקון, צח, ואילו לר"י שבתורא"ש, דעיקר המעשה מתייחס לקלקול, קב)]

זהו עיקר דברינו שבכאן, דין מקלקל ושיעורו, וכאשר סביב זה נסובה הסוגיא כולה לתוס' ודעימיה, דג' השיטות במילה והבערה, אינן עוסקות אלא בעינן זה, האם חשיב כתיקון גמור (לר"י אליבא דריו"ח), או קלקול גמור (לר"א), או כתיקון בהדי קלקול (לר"ש אליבא דריו"ח) וממילא כאו"א למד אף לחובל ומבעיר דעלמא, מר כדאית ליה (דרק במתקן גמור חייב, וכשאר המלאכות), מר כדאית ליה (דאף במקלקל גמור חייב), ומר כדאית ליה (דרק במקלקל בהדי מתקן חייב, כשדרכו בכך, או כשהתיקון אינו בא לאחר הקלקול)

יום ד' י"ג סיון תשס"ז

סימן כד שייכות מקלקל למשאצל"ג

ענף א - כשמצטרפין שניהן יחד הו"ל רעותא א' גדולה (ה' ראיות לזה)
ובזה יבואר פלוגתת ר"א ור"י ח' האם חיובא דמקלקל בחבורה מתרחב אף לאצל"ג (קיד)

ענף ב- תליית פלוגתת ר"י ור"ש באצל"ג למקלקל
לרשב"א (קו), לריטב"א (קז), לרמב"ן (קכב קכה), ולרמב"ן ברש"י (קכו)

מקלקל

ענין הפטור; לרשב"א ולריטב"א רעותא במלאכה (קו קז קח), לרש"י רמב"ן וסיעתם בצורך המלאכה (ענף א)
מקומו; לריטב"א בחפץ (קז), לרשב"א במלאכה (קו קח), ולרמב"ן ודעימיה בצורך המלאכה (קכה קכו)
גבולותיו; בנדון האחרונים האם בעינן תיקון או סגי בהעדר קלקול (517 513)
מקורו; לפשוטו ממלאכת מחשבת (525), ולרש"י ור"ח מאצל"ג (קטז)
ובפלוגתת ר"י ור"ש; בהא דר"ש חייב אף במקלקל ומתעסק כאחד (524)
בביאור ד' הרמב"ן דבמילה לא חייבה תורה אלא מפני הקלקול (520)
בד' המהרש"ל (והר"מ) התמוהין דחיובא דר"ש אינו במלאכת חבלה בדווקא (520)

משאצל"ג

ענין הפטור; לרשב"א ולריטב"א העדר תיקון והשבחה (קו קז 515), ולתוס' ורמב"ן העדר כוונת האדם (קח קכה קכו)
מקומו; יבואר לפנינו בסי' יז
גבולותיו; בנדון הרמב"ן האם מילה חשיבא צל"ג (520)
מקורו; י"א מסברא, י"א ממלאכת מחשבת (520), וי"א מדומיא דמשכן (522)
ובפלוגתת ר"י ור"ש; האם מודה ר"ש בחבורה ובהבערה [לתוס' 522, ולרמב"ן, ואימתי לשיטתו ר"י מודה לר"א קיד 526]
ובהא דמודה ר"י במקלקל, לרשב"א ודעימיה (קכא), ולרמב"ן (528)

מתעסק

בהא דר"ש חייב בזה בחובל ומבעיר אף בהדי מקלקל (524)
בהא דר"ש חייב בזה אף בלא כוונה כלל, (אע"פ די"א דבמקלקל בעינן קצת תיקון, ב' דרכים, 526)

קצת בדרכי הלימודים

תוספת דין בנלמד שאינו במלמד [במתעסק שאין במקלקל, ובתולדה שאין באב, 526]
הגבלת ח"ש במלמד אינה קיימת בנלמד [ולא הכי המקצת תיקון במקלקל אינו נדרש במתעסק, סוף 526]
כשאחד משני דינים נסתר מתבטל זה הנסתר במישרין [ומה"ט ילפינן ממילה למקלקל ולא לאצל"ג, 521]

קה. קו,א הא ר"י והא ר"ש.

קלקול אלף רק העדר תיקון, ומיניה דבעינן תיקון בדווקא, וכל העדר
תיקון כבר בל לכלל קלקול.

514 ועפ"י פלוגתת ר"י ור"ש כשאיתו כורך ותיקון נעשה מחוץ
למלאכה, ואח"כ בזה הסוגיא בריש חגיגה, דעד כאן לא פליגי אלף
כשבמלאכה עצמה אין קלקול, ואז לר"י סגי בתיקון שמחוץ לה, אבל
כשבה עצמה קיים קלקול, שוב לכו"ע ל"מ התיקון החיצוני, ונראה אות
קכא.

515 והא דאמרין בפ"ד דסנהדרין דאף ר"ש דחייב במקלקל
בחבורה אכתי פטר באל"ג, והחובל בגופו להוצאת הקוץ אף דמחמת
הקלקול הי"ל להתחייב אכתי מלך האל"ג יפטר; אי"ז מכריח דשני
דינים הן, אלף דאף דר"ש ילף ממילה דאף בקלקול חייב, עדיין לא
למדנו משם אלף בדאיכא תיקון ותועלת בהדי הקלקול דאין זה קלקול
גמור, וכדחתם, אבל בדליכא שום תיקון כלל, וכחבלה הגדרת מרואסת
הקוץ, מאן שמעת ליה דחייב.

שיטת רש"י, והסכימו עמו הרמב"ן וכל תלמידיו, דלר"ש
דמלאכה שא"צ לגופה פטור, תיקון דמילה ל"ח תיקון, כיון
דאינו בגוף המילה, ומדחייב רחמנא ש"מ דמקלקל בחבורה
חייב.

קו. וביאר הרשב"א, דעיקר דינא דצריכה לגופה שיהא
התיקון בגוף המלאכה, דלשון צורך ולשון תיקון ענין אחד הוא,
ולא נאמרו ב' הלכות במלאכת שבת, הא' דבעי מתקן ולא
מקלקל, והב' דלר"ש בעי צריכה לגופה, אלא הלכה א' דבעינן
תיקון 512. 513. וכלפי אותו הדין דבעינן מתקן ולא מקלקל, נחלקו
ר"י ור"ש, אי בעי שיהא בגופה או לא 514. 515.

512 כך מפורשת שיטתו בב"ק לז,ב, וכך גם משמע בסוגיין,
אם כי סוף דבריו שצכאן, מנומגמים מאל, ואין הגירסה בדורה.

513 ועפ"י הוכרע נדון האחרונים, האם סגי בהעדר קלקול,
או בעינן תיקון, דהלל בכל הך גוונא דמשאל"ג, וכמוציא המה, ליכא

ובמילה, אע"פ דמצד דין המלאכה, חשיב התיקון בגוף המלאכה, אבל מצד דין החפץ הוי התיקון מחוץ לגוף הנימול, ומשו"ה מילה הוי מלאכה הצלי"ג, ומי"מ לר"ש חשיב מקלקל כיון דלדידהו כל תיקון חיצוני ל"ח תיקון, ושי"מ דמקלקל בחבורה חייב.

קח. אכן כ"ז לרש"י ודעימיה, אבל תוס' פליגי עכ"ז וס"ל דאף לר"ש דמשאצ"ג פטור, מ"מ סגי בתיקון שמחוץ לגוף המלאכה, ודחו שיטת רש"י דתלאן הא בהא.

ואכן שיטתם היא הפשוטה, דס"ל דענין צורך וענין תיקון תרי מילי נינהו, דענין צורך הוא כוונת האדם ותכליתו, וכלשונות הראשונים בריש חגיגה, וכלהלן באות קיז, וכלשון הרמב"ן בסוגיין, וכלהלן באות קט], וענין תיקון הוא השבחה ותועלת, [וכס"ל לכל הראשונים], ולא פליגי ר"י ור"ש אלא בענין צורך המלאכה, האם בעינן שתכליתה תהא בגופה, או לא, אבל פלוגתא זו לא שייכא כלל לענין תיקון, אי בעינן שיהא בגופו.

[ואזלי לטעמייהו ביומא לד, ב דהא דהתולש ומיפה שדהו חשיב מלאכה הצלי"ג, מדאנן סהדי שנתכוון ליפות, ומבואר דלדין מלאכה הצלי"ג לא סגי במה שיש תיקון ביפוי הקרקע אלא בעינן שתהא כוונתו לכך, וענין צורך וענין תיקון לא תליין אהדדי; ואכן הריטב"א קגא, ניד מכ"ז, ולא הצריך האי אנון סהדי, והוא לשיטתו כאן דאין לנו עסק עם כוונתו, אלא אך ורק עם תיקון והשבחה].

קט. אלא דמעתה יקשה לדעת הרמב"ן, דמחד הסכים לשיטת רש"י דלר"ש בעינן תיקון בגוף המלאכה, ומאידך הסכים לשיטת התוס' בנדון מלאכה הצלי"ג, וכמשי"כ להדיא, דמלאכה שאצ"ג לא מחמת תיקון ולא מחמת קלקול פטור עליה, ומשו"ה דן ברי' אבהו דאף בצריך לקלקול חשיב צלי"ג,⁵²⁰

לצורך האדם ודומיא דש"י התוס' (באות קח), אלא לצורך המלאכה עצמה, והיינו מה נחשב דבר הראוי להיות מענין המלאכה, אינו חשוב דיו בכדי לתבוע עבורו קיומה של המלאכה. בינה זאת.

באופן דלישנא לצורך האמור במשאצ"ג, אינו צא רק לעצם הדיו, אלא אף לטעמו, דהתיקון צריך להיות צורך המלאכה, דורש ותובע המלאכה, ויהלא הצורך צא בלשון נקבה, מוסב אמלאכה, ולא אגברא.

⁵²⁰ ובכרמ"ן ביאר הטעם דחשיב צלי"ג, מדבמילה לא חייבה התורה אלא מפני הקלקול, ומקלקל כמתקן הוי בחבורה.

והיה עולה על הדעת דכוונתו דנתחדש בחבורה דהקלקול הוא סיבת החיוב, והוי מלאכת מחודשת מכח הקלקול, דומיא דשאר מלאכות דחיובן מכח התיקון, ואף דבעלמא הקלקול אינה אלא רעותא במלאכה, הכא הוא להיפך, דכל סיבת האיסור אינה אלא מחמת הקלקול, דממילה והבערה למדנו מלאכה מחודשת, (או לכה"פ חומרא באותן המלאכות), שלא לקלקל בשבת, וזש"כ דכל שהוא צריך לאותו קלקול שנתחייב מחמתו, הוי צלי"ג.

ובזה היה אפשר לבאר ד' המהרש"ל כתובות ה, ב דאף מקלקל בסתירה באדם חייב, דכלל קלקול באדם חייב בין במלאכת חובל ובין במלאכת סותר, ולשיטתו א"ש שיטת הר"מ בפ"ח דחובא דחובל משום דש, ומ"מ במפרש אמרו בפסחים עגא, דמקלקל בשחיטה חייב; דאע"פ דחובא דחובל משום דש, אפ"ה דצותא דמקלקל אינה שייכת למלאכה זו, אלא לכל קלקול דבע"ה, באדם ובבהמה, יהא חיוב מציז מלאכה שתר, (אכן אין

ובמילה, דהתיקון אינו נחשב בגופה, לר"י דל"ב תיקון בגופה, חשיב תיקון, אבל לר"ש דבעינן דווקא בגופה, תיקון דמילה ל"ח מתקן, ומיינה דמקלקל בחבורה חייב.⁵¹⁶

קז. והריטב"א הסכים עמו בעיקר הענין דצורך ותיקון ענין אחד הוא, ומי"מ ס"ל דבי' הלכות נאמרו במלאכת שבת, האי בדין המלאכה שיהא בה תיקון, [הוא הנקרא צלי"ג], והבי' בדין החפץ שנעשית בו המלאכה שיהא בו תיקון, [והוא הנקרא מתקן].^{517 518}

ובתירויהו פליגי ר"י ור"ש, אי סגי בתיקון שמחוץ לגופה, בין בדין המלאכה, היכא שהתיקון מחוץ לגוף המלאכה, דלר"י מהני ולר"ש ל"מ, (והיינו דין משאצ"ג), ובין בדין החפץ היכא שהתיקון מחוץ לגוף החפץ, וחדא פלוגתא היא, וכלשוננו, האם צורך ותיקון חוץ לגופה של מלאכה, כמאן דאיתא או כמאן דליתא.⁵¹⁹

⁵¹⁶ וממילא לשיטתו פטור משאצ"ג לר"ש הוא מדין מקלקל, כיון דהתיקון שמחוץ לגופה ל"ח תיקון.

והנה הרשב"א צ"ב ק"ס כ' דלר"מ ס"ל אליבא דר"ש דבחבורה בעינן תיקון מחוץ לגופה, ובכרמ"ן בסוגיין הביא שהרשב"ם כ' דל"א לומר כן דלר"ש, דהא אי בעלמא לא סגי בתיקון מחוץ לגופה מדחשיב משאצ"ג, ודוקא בחבורה מהני, נמלא דבין לר"י ובין לר"ש מקלקל בחבורה פטור, אלא דלר"ש נתחדש דמשאצ"ג בחבורה חייב, ומש"ה כ' הרשב"ם דלר"ש לא בעי תיקון כלל, ואף הרמב"ן והריטב"א הסכימו עמו, אלא דס"ל דלר"מ אליבא דר"ש בעי צלי"ג, ויהתוס' דס"ל דלר"מ אליבא דר"ש בעי תיקון חוץ לגופה, היינו מדפליגי אסברת רש"י, וס"ל דאף לר"ש בעלמא סגי בתיקון חוץ לגופה.

אבל לרשב"א כ"ז ל"ק כלל, דהא גופא דנתחדש לר"ש דמשאצ"ג בחבורה חייב, לדידהו חשיב מקלקל בחבורה, דהא ר"ש ס"ל דכל משאצ"ג היינו מקלקל.

⁵¹⁷ ובשיטתו עוד יש מקום לנדון האחרונים האם סגי בהעדר קלקול או בעינן תיקון, ואף דמשאצ"ג חיוני דבעינן תיקון, וכמש"נ בהערה ⁵¹³, אכתי י"ל דהג"מ בתיקון המלאכה, אשר חשיבותו אינה מושלמת עד שיהא תיקון, אבל בתיקון בגוף החפץ, כבר ח"י חשיבות מחמת עצמו, אלא סגי במה שאין בו קלקול המגרע חשיבות המלאכה, ובהא כבר איכא למימר דלא בעינן תיקון, אלא סגי בהעדר קלקול, ודוקא במקום קלקול בעי לר"ש תיקון בגופה.

⁵¹⁸ וכמבואר כ"ז במה שכתחילת דבריו עירב צורך לגוף המלאכה עם צורך לגוף החפץ, ובשניהם כ' ענין הצורך וענין התיקון, אלמא דהצורך והתיקון חד הוא, ורק שניהם צריכים להתקיים הן במלאכה והן בהחפץ, ומה"ט בסוף דבריו ראה מקום לחלק ביניהם, דיתכן ויחשב מתקן למלאכה ואפ"ה מקלקל בחפץ, וכגון במילה.

⁵¹⁹ ובין לרשב"א ובין לריטב"א יש לעמוד על שניו הלשון בין פרשת צלי"ג למקלקל, אשר צו צא לשון צורך וצו תיקון, ואף שענין שניהם אחד הוא.

אכן כפה"ק שורש הדיו נרמז בזה, דתוכן החסרון בתיקון שחוץ לגוף המלאכה, הוא במאי דחשיב שאינו צורך המלאכה, וואין הכוונה

עצמו אותו תיקון כמאן דליתא, וכן גם מבואר להדיא ברמב"ן⁵²¹.

⁵²¹ הן בכל לשונותיו ברש"י, והן בתמיהתו היאך ר"ש ילף מחובל ומצער מקלקל חייב, אדרבה ליגמר מינייהו דמשאצ"ג חייב, וממילא הו"ל מתקן כדאמרינן אליבא דר"י, (ואליבא דהריטב"א אין מקום לקושיא זו, ונכתבאר בהערה⁵²⁹).

ומעתה, אי אמרת דהאצ"ג אינו הסיבה שמחמתה התיקון חוץ למלאכה ל"ה תיקון, אללא רק סימן, ללא אזלינן בזה תועליות שמחוץ למלאכה, כי אז אין כאן תחילת קושיא, כי אף אם יהא איזו גז"כ דמשאצ"ג חייב, אכתי אורתו תיקון שמחוץ למלאכה לאו שמה תיקון, ודערי הכא איזל כסודרים ללא ילפינן חד מחבריה, ואף ילפינן דתיקון חוץ למלאכה שמה תיקון, אכתי לא ילפינן דלורד שחוץ למלאכה שמה נורד, ואשר ע"כ אף אם היינו למדין להיפך, דלורד שמחוץ למלאכה שמה נורד, אכתי א"א למילף דתיקון שחוץ שמה תיקון, ובע"כ דס"ל כהיטת לשון רש"י, דפטור האצ"ג הוא הו"א הסיבה המונעת מהתיקון שמחוץ למלאכה תורת תיקון, וככל אשר נכתבאר בפנים, ומה"ט שפיר תמה, דעד כמה דניכף דמשאצ"ג חייב, הדר דינא ללא נוכח למילף דמקלקל חייב.

ווכאן מקום לעורר על תירוט, דמשאצ"ג לר"ש מקרא מלא הוא מלאכת מחשבת; ודבריו הרי תמוהין מאד, דהלא אף מקלקל נלמד מאותו מקרא מלא מלאכת מחשבת, וכמפורש לאורך כל דבריו, והדק"ל דמנלן למילף דמקלקל חייב ניכף דמשאצ"ג חייב, ור"ע.

וגררר דקושיא זו לא היתה דרך בהגד נחייב באצ"ג, אללא בכל המלאכות, ואחא השיב דעדיפא למיגמר חידוש מסוים בחובל ומצעי, (דמקלקל חייב), ולא חידוש כללי בכל המלאכות (דאצ"ג חייב), אללא דל"ע דלמאי באמת לא הוקשה לו הא גופא, דנחייב רק בהגד תרתי באצ"ג תחת לחייבן דמקלקל.

אכן הרי הפרש גדול ציניהם, דפטורא דמקלקל הרי נסתר במישרין ממילה והצעה, ואילו פטורא דאצ"ג אינו נסתר אללא בעקיפין (דהרי לשיטתו הללו חשיבא כאצ"ג, ורק דאם אצ"ג חייב ממילא אי"ז מקלקל אללא מתקון), ובנקודה זו בא תירוט, דכל שקיימים לפנינו שני דינים, ויבוא דין שלישי הסותר אחד משניהם, כללא הוא דהדין הנסתר במישרין הוא זה המתבטל, ולא זה שאינו נסתר אללא בעקיפין.

והו"ו נקודה נפלאה, דהלא אי אמרת דהא דבסתרית דינים מתבטל האחד מפני חבירו, מפני איזה כלל חיצוני המגביל הדין הנסתר, כי אז אין כאן אללא דברי נביאות המגלה שעדיף לבטל הנסתר במישרין משאינו נסתר אללא בעקיפין, אכן באשר כבר ידעת דאין הדבר כן, אללא דהוא מכלל כחו של הדין הסותר לבטל הדין הנסתר ממנו, (וכעין כל דרכי הלימודים, אשר מכה המלמד הם חלים, וכמש"נ בהערה⁵²⁶), מעתה כבר סברא ברורה היא, דאין בכחו לבצוע אללא ביטול הדין הנסתר במישרין, ולא זה שאינו נסתר אללא בעקיפין.

ורק דעדיין הקשה דכ"ז אינו נכון אללא כשביקשנו למילף בתורת כמה מאינו, אללא אמאי לא ניכף בתורת גילוי מילתא, דאף בכל המלאכות אצ"ג חייב, ובהא כבר ליכא לה"ט דדין הנסתר במישרין

ומשום דענין צורך תליא בכוונה ותכלית, וכלשונו דמילה והבערת בת כהן הוי צל"ג, כיון שדעתו שיהא גופו נימול, ודעתו להשתמש באש.

ואף רש"י עצמו לא נמלט מתמיהה זו, דמחד, הלא הוא מרא דשמעתא דלר"ש בעינן תיקון בגוף המלאכה, ולא סגי בתיקון שמחוץ לה, ומאידך, שיטתו בסוגיא דחגיגה מפורשת (וכלהלן באות קטז), דאצ"ג אינו עוסק בתיקון והשבחת החפץ, אלא במחשבת האדם.

ותרווייהו הרי תמוהין מאד, במאי תליא פלוגתת ר"י ור"ש בדין צורך אי בעי צל"ג, לדין תיקון אי בעי בגופה, וכי גז"ש דגופה גופה קדריש, וצ"ע.

קי. אכן רש"י עצמו הרי נזהר מזה, וכ' דמה שהוא מתקן אצל אחרים לר"ש ל"ח דהא משאצ"ג היא, הרי דלא ביאר תלית דין תיקון בדין אצ"ג, בצורת דין אחד, [וכרשב"א], או כשני דינים התלויים באיזו חקירה חיצונית, [וכריטב"א], אלא כדין אחד המוליד את חבירו, בצורת סיבה ותוצאה, דפטור האצ"ג הוא הוא תובע תיקון בגוף המלאכה, באופן, דהאצ"ג אינו בא בתורת סימן המכריח דבר נעלם, אשר מחמתו תיקון מחוץ למלאכה ל"ה תיקון, אלא בתורת סיבה, אשר מחמת

הר"מ נזקק לכך אללא לדעת טשאי כליו שם, נקטו דפסק בר"ש דמקלקל חייב, אללא כהיטת לשון שם משמע להיפך, דבעיקר הדין אף איזו מודה דיש מקום לחבלה להתחייב מנגזלת נשמה, ורק דאז חייב בזה מדכלפ"ז הוי מקלקל, ועפ"י הדי קושיא מעיקרא ליתא, דאך הר"מ פסק כר"י ולא כר"ש, ולהי אין הוצל חייב אללא משום דש, דמקלקל בחצורה פטור, אללא במילה דלר"י חשיב כתיקון, וכאמרו מה לי לתקן מילה מה לי לתקן כלל, הדר דינא דחייב אנטילת נשמה ולא אמפרק, ור"ש האירא דפסחים דהאחט דמקלקל חייב, וכן ל"ק מה שתמרו האיד חייב במילה אף דאין שם דם כגורגרת, דהאם באמת חייב מנגזלת נשמה ואמנם באצ"ג דש סק"ז י"ז נקט דלר"מ גם בדיקה מקלקל חייב, אללא – אם לא נדחו האירא דפסחים דאיידי בדם האורא קודם השחיטה – הדי ארבייה ארתי רבש, דהרי א"א לחייב גם דמקלקל בנגזלת נשמה וגם בדש, והיינו דס"ל למהרש"ל כרמז"ן, דהאי מילתא דמקלקל חייב, ל"ה הלכה דמלאכת חובל ללא צעין זה תיקון, אללא הוי חיוב צפ"ע מכח הקלוק.

וועי' פמ"ג (בא"א שיו) שדן דהאיסור מדרבנן דמקלקל, היינו דוקא בקורע בגד שיש בו ג' אצבעות ולא בקורע חוט, ומבוי' דחשיבות הקלוקל מהגי לאסור מדרבנן, ור"ע.

אללא הדברים הרי זרים, ויותר נראה בכוונת רמב"ן דכל דגוף המלאכה קלוקל ואותו אסרה תורה, הרי אף כרבי המלאכה אינם נדונים כבעלמא, כמה שיש כאן צורך של הגאה, אללא דיש לה למלאכת הקלוקל דרכים משלה בגדרי הקלוקל, והאורך לקלקל חשיב כצורך למלאכה זו.

[ובד' המהרש"ל (והר"מ) הללו ל"ל, דהאי חומרא דמקלקל, לא נאמרה במלאכה זו או אחרת, אללא באדם ובבהמה, דבמלאכות הנעשות בהן לא הקפידה תורה שיהא תיקון, ומה"ט מה לי חובל מה לי סותר, (ושו"ר ש"כ כחצ"ס כאן); אללא שעדיין דברי נביאות הן, וכמו שתמה המהרש"א, מדאיזה חובן קיים באדם או בבהמה, אשר נקול בו דמקלקל, טפי מנכסאר מילי, וע"ע.]

בהשבת המלאכה, אכן אין ביניהם איחוד כלל, לא בגוף הדין, ולא בחקירה צדדית אשר שניהם נתלו בה, והא דאפי"ה תליא לה באהדדי, הוא באופן אחר לגמרי, בצורת סיבה ותוצאה, אשר הפלוגתא באצ"ג מתרחבת גם לתיקון, ותובעו להיות בצורה מסויימת.

אולם בזה כבר לא מצאנו ידינו ורגלינו, דמאי שייטא לאהדדי, ולמה לא מצאנו נדון האצ"ג מתרחב לכללי מתעסק ולאח"י, או להיפך, וצ"ע.

קיא. ולבירור האי שמעתתא, נתבונן קצת בצורת התיקון ואופיו, וממילא יתחוויר אותו עירוב, מתמיה, שבין האצ"ג למקלקל.

א

ושאני ממתעסק בחבורה, דאף דאיכא ב' חסרונות, הא' דהוי מתעסק והב' דהוי מקלקל, מ"מ אינם מצטרפים לחסרון גדול יותר, אלא ב' חסרונות נפרדים הן.

והיינו דקא"ל ריו"ח לר"א, דאין לך בה אלא חידושה, דאף דלא בעינן בחבורה דרגה מסויימת דמלאכת מחשבת, [ודרגה זו כוללת בתוכה גם מקלקל וגם מתעסק], אבל באצ"ג ומקלקל דהוי חסרון גדול יותר במלאכת מחשבת, כבר לא שמענו לחייב.

וכ"ז מפורש ברמב"ן, דמילה הוי מלאכת מחשבת אף דהוי מקלקל, והיינו דמ"מ אית ביה דרגה מסויימת דמלאכת מחשבת, טפי ממקלקל וא"צ לגופה.⁵²⁴

קטו. אלא שעדיין כל החזיון הזה סתום, מה ענין זה דצירוף אצ"ג ומקלקל דהוי רעותא מחודשת במלאכת מחשבת, [והרי א"ל דמאחר דתרוייהו ממלאכת מחשבת נלמדו, כל דהאחד אינו אף חברו אינו, דהרי מתעסק יוכיח, וכמש"כ הרמב"ן בר"א], וצ"ע.

קטז. ואשר יראה בכ"ז, ובהקדם חגיגה י,א, הלכות שבת הרי הם כהררים התלוין בשערה, ומוקמינן בחופר גומא וצריך לעפר דפטור, דלא מיבעיא לר"ש דמשאצ"ג פטור, אלא אפי' לר"י, ה"מ במתקן אבל הכא מקלקל הוא, וילפינן לה ממלאכת מחשבת.

אלא מדרבנן, וממילא הו"ל כחרי דרבנן, דמפורש שם בתורא"ש דאינו מה"ט, ונאמר זה מלאנו לא רק בר"ש אלא אף בר"י, והוא ברש"י כתובות ה,ב, דכי אמר ר"י דרב שצין מתכוון אסור, במתקן, אבל במקלקל לא אמר.

אלא שהתם הענין כבר ז"ת, דהלל טעמא דאינו מתכוון אינו שייך כלל למלאכת מחשבת, והוא פטור דכ"ה"ת כולה, וכמש"כ שם בהמשך דבריהם, ומאי שייטא אהדדי, וז"ת במקומו.

⁵²⁴ בשטמ"ק כתובות ה,ב כ' דלר"ש משאל"ג בחבורה חייב וה"מ במתקן, וכ"כ דמתעסק בחבורה דחייב ה"מ במתקן.

וז"ע דהא דין מתעסק בחבורה דחייב לר"ש, מיירי בכריתות יט,ב במילה, ומילה לר"ש הוי מקלקל.

ועפ"ז עיקר הסתירה שבדבריהם נסתלקה, דמאחר דשתי פרשיות הן, דהצ"ג עוסק במחשבת האדם, ואילו התיקון

הוא הגדחה ולא זה שצדקפיו, כי לא צאנו לכותרו ע"י ילפותא, אלא לבטלו כלל היה מתחילתו, והא דהאי, דעדיף לסתור דין מקלקל (אף נלמד ממקרא מלא, אבל סו"ס לא צאנו לכותרו אלא) בשני אלה (ואי"ז סתירה גמורה למקרא המלא), מדין אל"ג (הנלמד ממקרא מלא) ככל המלאכות (אשר יהא צו ביטולו המוחלט).

קיב. בעיקר פלוגתא דר' אבהו וריו"ח, ביאר הרמב"ן, דר"א ס"ל דכיון דפטור משאצ"ג לר"ש ופטור מקלקל ילפינן ממלאכת מחשבת, ומקלקל בחבורה חייב לר"ש, ה"ה דמקלקל גמור דהוי משאצ"ג נמי חייב, ודומיא דמתעסק בחבורה דחייב, וכמפורש בכריתות יט,ב, מדאף פטורא דמתעסק ילפי' ממלאכת מחשבת, ה"נ אצ"ג יתחייב מה"ט.

וריו"ח ס"ל דכיון דמילה הוי צ"ג, וא"כ הוי מלאכת מחשבת, אין לך בה אלא חידושה דלא בעי תיקון, אבל מלאכה הצ"ג בעינן.

קיג. ודבריו סתומין, דמאי קא"ל ריו"ח, והא במפורש אף ר"א מודה דמילה הוי צ"ג, והרי לא למד משם במישרין דל"ב צ"ג, אלא בעקיפין דמאחר דל"ה מלאכת מחשבת מדהוי מקלקל, ע"כ אף שאר פטורי מלאכת מחשבת לא לבעי.

והא ליכא למימר דאין לך בה אלא חידושה, ולא ילפינן שאר דיני מלאכת מחשבת דלא בעינן בחבורה, דהא מתעסק בחבורה יוכיח, דילפינן לחייב בה, ול"א אין לך בה אלא חידושו במקלקל, וצ"ע.⁵²²

קיד. ולמדנו בזה, דהיכא דאיכא ב' חסרונות דמלאכת מחשבת, הא' דהוי משאצ"ג, והב' דהוי מקלקל, הרי הם מצטרפים יחד לחסרון גדול יותר בענינא דמלאכת מחשבת.⁵²³

⁵²² ואכן התוס' לעיל עה"א תמהו אמאי לא חייב ר"ש אף באל"ג, דכשם דילפינן ממקלקל למתעסק, נילף כן אף באל"ג, והניחו דקושיא.

וביזמא לז,ב תירצו דהא דר"ש מודה דבעינן בחבורה כל"ג, אע"פ דחייב בתיקון ומתעסק, מדדין כל"ג אינו נלמד ממלאכת מחשבת, אלא מדומיא דמשקן, אבל ברמב"ן הרי במפורש פליג, דאף דין זה נלמד ממלאכת מחשבת.

והנה שיתם עולה בקנה אחד עם דבריהם לעיל לז"א, דענינא לז"ג אינו עוסק במלאכה עצמה אלא בצורכה שהוא שורש המלאכה, ובהא שפיר יתכן לז"א יהא רעותא דמלאכת מחשבת אלא לז"א יהא דומיא דמשקן, ועוד נדבר בזה בס' יז שלפנינו.

⁵²³ וכע"ז אשכחנא בדבר שאינו מתכוון, אשר בתוס' בכתובות ה,ב כ' דלע"פ דכל מקלקל פטור אבל אסור, היכא שגטורף עמו אף אינו מתכוון, כבר שרי לכתחילה, אלמא דשני הפטורים הללו מצטרפים לרעותא גדולה יותר, וז"ל דהוא לשיטתם דאינו מתכוון לר"י אינו

קכ. ומעתה מבוארים היטב ד' הרמב"ן (שמאות קטו), דיש צירוף בין משאצ"ג למקלקל, כיון דענין מקלקל הוא רעותא בחשיבות הצורך, וכן ענין משאצ"ג מיירי בדיני הצורך, וכל שבאותו צורך איתא ב' רעותא, דהוי חוץ לגופה ודהוי מקלקל, הוי חסרון גדול יותר במלאכת מחשבת, משא"כ מתעסק ומקלקל דאינו מצטרפין כלל.

וה"ה היכא דאין צורך כלל, ודומיא דמקלקל גמור לר"א אליבא דר"ש, דאף שאין כאן צירוף דב' חסרונות, מ"מ ממילא יש כאן דרגת חסרון במלאכת מחשבת טפי ממקלקל, דכיון דמקלקל אינו אלא חסרון בצורך, הרי דבליכא צורך כלל, לעולם הוי חסרון גדול יותר, באותו תוכן גופא.⁵²⁶

⁵²⁶ ולכא' יעלה בזה חידוש גדול, דהא דלר"ח מודה ר"ש דאף בחבורה ובהצברה בעינן כל"ג, הוא דווקא בדאיכא קלקול, אבל כל' יאוייר שיהא תיקון, דהר דינא דסגי אף באצל"ג, מדכ"ג ליכא אלא חדא רעותא, וחוזר אצל"ג להיות כמתעסק, אשר ילפינן ממקלקל דבחבורה חייבין עליהן, וואשכחנא כן בדנון פוסקי זמנינו, צניעות היוצאין בשעת דבקות חוטי החשמל, אשר מחד אין כאן קלקול, אבל מאידך גם הו"ל כמלאכה שאצל"ג (וע"פ לחולקים אצל"ג ברא"ה ה' יח ואה"ע ד' עג, דאף זה חשיב כל"ג), דהכא אף ריו"ח מודה לר"א דלר"ש אסיירי, מדלזין כאן אלא חדא רעותא, ובכ"ג ילפינן מבת כהן דבהצברה חייבין.

בתורא"ש הק' לשי' התוס' דלא חייב ר"ש אליבא דריו"ח מקלקל בחבורה אלא במקום קצת תיקון, אמאי לא מחייב אף במקלקל גמור דומיא דמתעסק, ותי' דכיון דגמרינן ממילה והבערת בת כהן לא מחייבין אלא דומיא דהגהו דלא הוו מקלקלין גמורים אלא דאיכא תיקון במקצת; וזה הרי תמוה מאד, דא"כ אף במתעסק לא נחייב אלא בדלית ביה כוונה במקצת, וממ"נ, איזו המקצת תיקון נחשב כמעליותא, ומה"ט קלקול גמור פטור, אף במתעסק ליכא למילף אלא דאיכא מקצת כוונה, ואילו אינו נחשב כמעליותא, ומה"ט ילפינן אף למתעסק גמור, ניכף כן אף למקלקל גמור, וזהלכא פשיטא דאין כוונתו לחדש דדרגת הרעותא במתעסק גמור שווה לקלקול דלית ביה קצת תיקון, דא"כ מאי שייטא לילפותא ממילה ובת כהן, וי"ע.

ותחילה סברתי לזכרו כרהיטת לשונו, דהפירש צניעה דדרכי הלימודים, דשאני חיובא דמקלקל אשר הוא עצמו נלמד ממילה והבערת בת כהן, ובהא הילפותא מוגבלת לדומיא דהגהו, וולהכי ליכא לחיובא אלא בקלקול דאיכא בהדיהו תיקון, וכדהתם, משא"כ מתעסק אשר אינו נלמד מהתם צמיצרין אלא רק כילפותא נוספת ובחורת גילוי מילתא, (דבחדלה והעברה א"צ מלאכת מחשבת), בהא כבר אינו מוגבל לדומיא דהגהו, וולהכי איכא לחיובא אף במתעסק גמור דליכא כוונה כלל, ודלא כהתם, ופער הענין, (דאף דבעלמא אשכחנא חומרא במלמד יותר מבנלמד, וכגון ב"ט"ז הגודע דדבר המפורש בחורה להיתרא ל"ג רבנן לאיסורא, אפ"ה הכא הוא להיפך, דאיכא קולא במלמד יותר מבנלמד), דאע"פ דהגלמא אינו מוגבל לצורה המסויימת שבה נהגלה הדין במלמד, ונככל גילוי מילתא דאמרינן דריש יצמות מה לי חומרא זוטא מה לי רבה, והלא פרט זה לא הוקשה לו מעולם היאך מקלקל שאינו גמור מלמד למתעסק גמור, ולא הקשה אלא להיפך, דאחר דילפינן למתעסק גמור ניכף אף למקלקל גמור, ובע"כ הוא

ופרש"י, דבעינן מלאכת מחשבת שהמחשבה חשבה בדעתו ונתכוין לה וזה לא נתכון לה לבנין זה, ודבריו סתומין, דהלא סברא זו קאי אדינא דר"ש, דמשאצ"ג פטור, דטעמו מדלא נתכוין לבנין זה, אבל הגמ' מיירי אפי' לר"י, ופטורא משום מקלקל, ובטעמו של ר"י כבר לא ביאר דבר.

וביותר יקשה לשון הר"ח, דלא הביא אלא דינא דכל המקלקלין פטורים, ולא הזכיר כלל פלוגתא דר"י ור"ש במשאצ"ג, וביאר פטור מלאכת מחשבת דאינו חייב במלאכה עד שיתכוין לעשות אותה מלאכה, [וכ"ה לשונו בסוגיין], וסברא זו הרי לא שייכא למקלקל כלל, וצ"ע.

ק"י. ומבואר בזה דבר חדש, דדינא דמקלקל אינו עוסק בגוף המלאכה, דבעינן שהמלאכה תתקן ולא תקלקל, אלא כל עיקרו עוסק בצורך המלאכה, דהלא בין לר"י ובין לר"ש בעינן צורך במלאכה, ולא פליגי אלא אי בעינן שתהא בגופה, ובנקודה זו עומדת פרשת מקלקל, דעל אותו צורך נאמר דבעינן שיהא מתקן ולא מקלקל, למימרא דמקלקל אינה פרשה העומדת לעצמה, אלא פרט בפרשת צורך המלאכה.

וכן מבואר בל' הרמב"ן בסוגיין, דמילה הוי מלאכה הצל"ג אלא שאותו צורך הוא קלקול, הרי דעיקר דינא דמקלקל קאי על צורך המלאכה, וכל שאותו צורך הוי קלקול הוי כמי שאין צורך במלאכה.

ק"ח. והן הן דברי רש"י והר"ח, דיסוד פטורא דמקלקל מדחשיב כמי שאין צורך במלאכה, דחשיבות הצורך במה שיש בו תיקון ולא קלקול, ופטורו מדבעינן שיתכוין למלאכה ויהא לו צורך בה.

באופן, דבבואם לפרש פטורא דמלאכת מחשבת לא פירשו אלא פטורא דמלאכה שאין בה צורך, כי באמת בהאי פטורא לא נתחדש אלא ענין זה, והא דמקלקל פטור הוא רק בתולדה מכך, דצורך דאית ביה קלקול, הוי הצורך כמאן דליתא, וחוזרת המלאכה להיות כאינה נצרכת כלל, אבל לעולם ממלאכת מחשבת לא למדו אלא דין אחד, מלאכה שיש בה צורך, ורק דנכלל בו אף רעותא דמקלקל.⁵²⁵

ק"ט. וכן מצאנו להיפך, דאף בגוונא דמקלקל חייב, היכא דמצטרף הרעותא דאצל"ג, דהר דינא דמקלקל פטור, וכלשון רש"י בסנהדרין פד"ב, דמקלקל בחבורה ר"ש נמי לא מחייב אלא במתכוון דהוי צריך לחבלה אבל הנוטל קוץ א"צ לחבלה וברצונו לא יחבל.

ולהאמור מבואר היטב, דמאחר דמקלקל ואצל"ג אינם שתי רעותות הנפרדות זמ"ז, אלא מצטרפות לרעותא אחת גדולה, הרי עד כאן לא חייב ר"ש אלא במקלקל שאינו גמור, והיינו דאכתי צל"ג, אבל במקלקל גמור, [וכלשון הרמב"ן הנ"ל], והיינו באצל"ג, דהר דינא דפטור, מה"ט דבשאר מלאכות מקלקל פטור, דבדרגת קלקול זו, חוזרות חובל ומבעיר להיות כשאר מלאכות.

⁵²⁵ ואמנם ברש"י לעיל לא, צ ובסנהדרין פד"ב, וכו"ה צע"ר בסוגיין, פירש דכל המקלקלין פטורים מלאכת מחשבת כתיב, ורהיטת הלשון מורה שלא כדבריו כאן, והוא דין צפ"ע הגלמא ממלאכת מחשבת, דומיא דמתעסק.

אולם כמובן אינו הכרח, דסו"ס הרי הכי מפורש בחגיגה שם, דפטורו מדל"ה בכלל מלאכת מחשבת, וסוף הדין הרי הוא בודלי מה"ט.

קכא. ויסוד לכ"ז, בלשון הגמ' לעיל עג, ב קה, ב ובחגיגה שם, דהא דאמר ר"י דמשאצ"ג חייב ה"מ במתקן ולא במקלקל, ומבואר דינא דמקלקל הוא הגבלה בדין משאצ"ג, [וכ"ה ברש"י כתובות ה, ב, דכי אמר ר"י במתקן אבל במקלקל לא אמר].

ולשיטת הרשב"א והריטב"א (באותיות קו קז) דדין אצ"ג עוסק בדיני תיקון, מבואר היטב דיש כאן הגבלה בדין משאצ"ג, דאע"ג דלא בעינן תיקון בגוף המלאכה מ"מ בעינן שלא יהא שם קלקול.⁵²⁷

אבל לשיטת רש"י הר"ח והרמב"ן דענין צורך הוא הכוונה למלאכה ודעתו בה, במאי הוי פטורא דמקלקל הגבלה בדין משאצ"ג, ומאי שייטא לאהדדי; אכן לנתבאר נחא, דעיקר פטורא דמקלקל בא בתורת הגבלה בדין הצורך למלאכה, שיהא הצורך תיקון ולא קלקול.⁵²⁸

כזית נבלה אינו מטערף עם חצי רביעית דס', ומאחר דא"א למילף לחייב מתעסק דרגת ח"ש, פש גבן אחת מתרתי, או שלא למילף למתעסק כלל, או למילף אף על מתעסק גמור, ובהא פשיטא לנ"ס כאופן השני, [מדהלד השווה שביניהם, (דא"א מלאכת מחשבת), גובר על המחלוקת ביניהם, (דמקצת תיקון), מדהמקצת תיקון אינו חלק מתוכן הדין, אלא בא כשיעור חיובי, ובכך הדין נותן למילף, וכשם דל"א דיו במקום דמבטל הק"ו, ה"נ לא נגביל הדך השווה מחמת המקצת תיקון].

ואהא הקשה דה"נ במקלקל נחייב אף בכל מקצת תיקון, והשיב, דכיון דגמרין ממילה והבערת בת כהן לא מחייבין אלא דומיא דהנהו דלא הו' מקלקלין גמורים, והיינו דרך זילפותא דמתעסק ממקלקל, העוסקת בגוף הפטור, גובר השויון (דמלאכת מחשבת) על החילוק (דמקצת תיקון), אלא זילפותא דמקלקל גמור משאינו גמור, דאינה עוסקת בגוף הפטור (הקיים בלא"ה) אלא מבקשת להרחיבו לקלקול גמור, כבר ליכא אלא חלוקה ביניהם, ופשיטא דאין למילף מאהדדי.

⁵²⁷ ונכתבאר בהערה ⁵¹⁴.

⁵²⁸ והנה בחופר גומא המלאכה היא הקולו ולא האורד בעפר, וזוהי יתכנו שתי דרכים, האחת, דאותה רעותא הקיימת בקלקול הקיים בצורך, שאי"ז צורך חשוב הראוי לתבוע מלאכה, ונכתבאר בהערה ⁵¹⁹, היא גם קיימת כשהקלקול במלאכה עצמה, אע"פ שהאורד עצמו מתקן, דמלאכת הקולו אינה נחשבת כנכרכת עבור תועלת מסוימת.

והשניה, דהאורד אינו מסתיים בתועלת המבוקשת, אלא כולל בתוכו אף גופה של מלאכה, והחופר גומא לעפרה, הרי הוא כריד החפירה עבור העפר, וכל שיש בו קלקול, אם בעפר, ואם בגומא, הו"ל מלאכת קלקול; והאחרונה עיקר.

מה"ט, דגבוליו מילתא אמרינן מה לי חומרא רבה מה לי זוטא, אפ"ה המלמד מוגבל לצורתו דווקא, ומה"ט אע"פ דאלל הגלמד, והיינו מתעסק, ילפינן דחייב בכל גוונא אף במתעסק גמור, אפ"ה במלמד, והיינו במקלקל, אין לנו מקור לחייבו אלא בקלקול שאינו גמור דומיא דמילה והבערה; באופן, דאע"פ דיש במקצת תיקון מעליותא, אפ"ה אינה נכרכת אלא למלמד, מחמת החומרא הגדשה בו, אלא לא לנלמד. וזו נקודה נפלאה, דלעולם האיסור במלמד קיים עליו בתורת מלמד, ובנלמד בתורת נלמד, והיינו דהאיסור בנלמד אינו חל אלא מכה המלמד, דמחמתו ומכחו חל האיסור בנלמד ממנו, ומכאן באה חומרתו, דהיותו מלמד תובעו ומזיקו לתנאים נוספים שאינם נובעים וזקקים לעצם האיסור, עד אשר אע"פ דעצם האיסור היה ראוי לו לחול אפי' בקלקול גמור דומיא דמתעסק גמור, אלא הא גופא דיסוד וסודא האיסור קיים בפרשת הקלקול, הא גופא תובעו לתוספת חומרא ושיהיה בו מקצת תיקון, מדרק בכה"ג נשלמה חומרתו בתורת מלמד, ואז הדר דינא דאוסר הגלמד ממנו אע"פ דאין בהם מלאכת מחשבת כלל, ומה"ט המתעסק נאסר אף בכל כוונה כלל. – אלא דכ"ז עוד ל"ע, דהלא בגיבוליו מילתא ליכא מלמד ונלמד.

וכעין זה אשכחנא חומרא בתולדה שאינה באה, והוא מתשו' ר"א בן הר"מ הגודעת בס' י"ח, דאע"פ דמלאכת דשה עצמה קי"ל דאינה אלא בגידולי קרקע, אפ"ה דעת אביו בפ"ח דהחובל בבע"ח חייב מתולדת דש, ואע"פ (דלשיטתו) בע"ח לא חשיב כקרקע, וביאר דרך דדישה עצמה שהיא אב, אינה אלא בגידולי קרקע, אלא המפרק שאינו אלא תולדה, חייב אף שלא בגידולי קרקע; והיינו (דאף דיתכן לבארו בכללי אב ותולדה, דהתולדה אינה זקוקה להידמות לאב אלא בצד אחד, אלא היותר נכון לבארו) כד' התורא"ש הללו, דאע"פ דהדין במלמד, והיינו באב, מוגבל לגידולי קרקע דווקא, אפ"ה בנלמד, והיינו בתולדה, כבר לא קיימת הגבלה זו.

אבל שצחי וראיתי, דאף עם עיקר החידוש (התובע חומרא במלמד שאינו בנלמד) מתקבל (מה שלע"ע אינו מוכרח), עדיין לא יכלו הדברים בתורא"ש, דהלא עפ"י הו"ל למימר דשאני מקלקל דאינו נלמד אלא מלמד, וז"ע.

ולכא יראה, דהנה כבר עוררנו דאף בקושיות לא ביקש להגביל הילפותא למתעסק, שלא יתחייב אלא בהדי קצת כוונה, ודומיא דמקלקל, אלא רק להיפך, דאף מקלקל גמור יתחייב בכל תיקון כלל, ודומיא דמתעסק, וביארנו דמאחר דילפינן בגיבוליו מילתא, מה לי חומרא זוטא מה לי רבה, אלא עתה יראה באו"א, מדבאמת לא יתכן למילף למתעסק שיתחייב רק בהדי קצת כוונה, דומיא דמקצת תיקון, מדלעולם א"א להשוות בין מקצת תיקון למקצת כוונה, דח"ש ממקלקל לעולם אינו בר שויון ודמיון לח"ש ממתעסק, ויהא כלל גדול דדין, דח"ש בפרשה אחת לעולם אינו ישווה וידמה לח"ש בפרשה אחרת, ולכא חמו במעילה יז, א כל שאין שיעורן שוין אין מטערפין, ואי

ב

המלאכה, אלא בכוונת עושה המלאכה ודעתו, מאי תליא דינא דתיקון שמחוץ לגוף המלאכה לדין משאצ"ג, וצ"ע.

קכב. ומעתה נשוב לרש"י ולרמב"ן (שמאות קי) דלר"ש דמשאצ"ג פטור, אף תיקון שמחוץ לגופה של מלאכה ל"מ, ותמהנו דכיון דס"ל דענין צורך המלאכה לא מייירי בתיקון

דלא סגי במה דאיתו צורך שבגוף המלאכה הוי תיקון, אלא בעינן שהתיקון עצמו יהא בגוף המלאכה.⁵²⁹

קכו. ומאידיך נראה דבד' רש"י ס"ל לרמב"ן כדרך הראשונה, דהא הרמב"ן ס"ל בשיטת רש"י דמילה וחובל וצריך לכלבו הוי משאצ"ג, וע"ז תמה דהא לר"ש משאצ"ג בחבורה פטור, והוצרך להאריך ולבאר דחשיבי מלאכה הצ"ג.

והיינו דלר"ש הא דתיקון חוץ לגופה של מלאכה ל"ח תיקון, מדאיתו מלאכה הוי משאצ"ג, [ואכן כך הוא לשון רש"י שהבאנו (באות ק)], דהאצ"ג אינו בא בתורת סימן המכריח דבר נעלם, אשר מכוחו הוי מקלקל, אלא בתורת סיבה, אשר מכוחו עצמו הוי מקלקל, והיינו כדרך הראשונה, וא"כ ע"כ דמילה הוי משאצ"ג, ומשוי"ה ל"ח תיקון, וע"ז פליג הרמב"ן דאף היכא דהמלאכה הוי צ"ג, מ"מ ל"מ תיקון שמחוץ לגופה.⁵³⁰

קכו. ומבואר דבהא פליגי, דלרמב"ן איכא הלכה לר"ש דיהא התיקון בגוף המלאכה, וכדרך השניה, אבל לרמב"ן בד' רש"י אין הלכה בתיקון עצמו שיהא בגוף המלאכה, אלא שיהא הצורך בגוף המלאכה והוא יהא תיקון, ומשוי"ה דווקא במשאצ"ג, ל"ח תיקון שמחוץ לגופה כמתקן.

⁵²⁹ ואמנם כל יסוד הדך השניה, בהגחה דלר"ש איכא ילפותא דבעינן מלאכה הצ"ג, דחשיבות מלאכת מחשבת צומה שצריכה בגופה, ושזו חמירין דהא צורך וכל פריטיו דניס להיות בגופה, אבל דריטצ"א מצויר דר"ש מסבירא אית ליה לצורך שמחוץ לגופה כמאן דליתא דמי, והוי כמלאכה שאין צורך, וא"כ אין לנו הלכה הדורשת שהצורך ותנאיו יהיו בגוף המלאכה, אלא דבעינן שיהא צורך במלאכה, ול"ח צורך אלא כשהוא בגופה, ושזו אין לנו מקור להצריך שיהא התיקון בגוף המלאכה.

אכן הרמב"ן אוזל לטעמיה, דמצויר בלשון דר"ש אית ליה ילפותא להצריך מלאכה הצ"ג, וכמ"ס הוי יודע דטעמיה דר"ש דפטור משאצ"ג משום מלאכת מחשבת היא, הרי דלר"ש אית ליה דרשה לחודיה ממלאכת מחשבת, וצויר מוכח כן ממש"ק דמ"ט ילפי' ר"ש דמקלקל בחבורה חייב, נילף דמשאצ"ג חייב, ושזו הוי מתקן, (וראה הערה ⁵²¹), ול' דריטצ"א לק"מ, דמסבירא אית ליה לר"ש דמשאצ"ג ל"ח צורך, ולא שייך למילף דמשאצ"ג חייב, אלא למילף דלא צעין צורך כלל, כיון דלר"ש צורך שמחוץ לגופה כמאן דליתא דמי, וכיון דס"ל לרמב"ן דאיכא ילפותא לר"ש דיהא הצורך בגוף המלאכה, שזו ילפינן ככלל זה שאף התיקון שזו יהיה בגוף המלאכה.

⁵³⁰ ואין לומר דהוכחת הרמב"ן דלר"ש משאצ"ג בחבורה חייב, מדלר"א מקלקל בחבורה חייב אף צ"ל לר"ש, דהא הרמב"ן בעצמו כ' דרכו השניה, דלר"א חשיב מלאכה הצ"ג, מדלר"א לקלקל.

קכו. ואמנם אחר שנתבאר דדינא דמקלקל נאמר באותו הצורך שבמלאכה, הרי כל הקושיא מעיקרא ליתא, דאדרבה אין כאן כל תליה חיצונית ביניהם, אלא דגוף ענינם חובקן זבי"ז, דמאחר דדרישת התיקון אינה מתיחסת אלא כלפי צורך המלאכה, שוב ממילא אותו תיקון הקיים בצורך שמחוץ למלאכה תליא בהכרח בפלוגתתם, דלמאן דצורך מחוץ למלאכה מהני, אף בתיקון הנמצא בו מתקיים דינו, אבל למאן דבעינן לצורך בגוף המלאכה בדווקא, בהכרח אף התיקון צריך להיות בו עצמו.

והו' אמנם דענין הצורך וענין התיקון שני ענינים נפרדים הם לגמרי, זה בכוונת האדם וזה בתועלת המלאכה, אבל מאחר דאותה תועלת צריכה להתייחס לאותו דבר הנדרש להיות בכוונתו, ממילא בהכרח תליא באהדדי, תיקון חוץ לגופה תליא בצורך חוץ לגופה.

קכד. ואולם בעיקר דברינו אלו, [דינא דמקלקל אינו עומד לעצמו, אלא כפרט בפרשת משאצ"ג], הרי יתכנו שתי דרכים, הא', דכיון דלר"ש בעינן צורך בגוף המלאכה, הרי דבעינן שאותו צורך יהא מתקן ולא מקלקל, וכל שהתיקון מחוץ לגופה של מלאכה, הרי באותו צורך שבגוף המלאכה אין התיקון הנדרש, ואדרבה אינו אלא קלקול, והב', דכיון דדין מתקן ולא מקלקל הוי פטור בדין הצורך שבמלאכה, הרי כד נאמר לר"ש דבעינן שיהא הצורך בגוף המלאכה, נאמר בזה דהצורך, וכל תנאיו יהיו בגוף המלאכה, ונכלל בזה שאף התיקון יהא בגוף המלאכה.

ואבאר קצת יותר דרכים אלו, דלדרך הראשונה הא דל"מ תיקון שמחוץ לגוף המלאכה, דמשאצ"ג פטור, הוא בדרך סיבה ותוצאה, דע"ז דבעינן צורך בגוף המלאכה, נמצא שהתיקון שמחוץ לגופה לא נעשה באותו צורך הנצרך למלאכה, אבל באמת לא נאמר שום דין בתיקון שיהא בגוף המלאכה, אלא דאיתו שבגופה צורך הוא הצריך להיות מתקן, אבל לדרך השניה, הא דתליא תיקון שמחוץ לגופה של מלאכה משום דמשאצ"ג פטור, הוא בתורת פרט בדיני משאצ"ג, דבכלל פטורא דמשאצ"ג נאמר דאף התיקון יהא בגוף המלאכה, וכבר נאמר דין מסוים אף ביחס לתיקון, דיהא בגוף המלאכה.

וני"מ ביניהם, היכא שיש צורך בגוף המלאכה, אלא שהתיקון שבאותו צורך הוא מחוץ לגוף המלאכה, דלדרך הראשונה, דלא בעינן אלא שאותו צורך שבגוף המלאכה יהא תיקון ולא קלקול, ולא נתמעט אלא כשהתיקון בצורך שמחוץ לגוף המלאכה, אבל כל שהתיקון בצורך שבגוף המלאכה, שוב לא אכפ"ל שהתיקון עצמו מחוץ לגוף המלאכה, ואילו לדרך השניה, דנאמר בדינא דצ"ג דהצורך והתיקון שבו יהיו בגוף המלאכה, שוב כל שהתיקון מחוץ לגוף המלאכה ל"מ.

קכה. ובד' הרמב"ן מבואר להדיא כדרך השניה, דהא ס"ל דמילה הוי מלאכה הצ"ג, כיון שדעתו שיהא גופו מהול, אלא דמ"מ איכא רעותא במה שהתקון מחוץ לגופה של מלאכה, הרי

הה"מ

עיקר דברינו, דלרמב"ן ודעימיה [דצ"ג אינו עוסק בתיקון והשבחת המלאכה או החפץ, אלא בכוונת האדם], הך דינא דמתקן ולא מקלקל אינה פרשה לעצמה, [הדורשת תיקון במלאכה או בחפץ], אלא סניף בפרשת משאצ"ג, [הדורשת תיקון בצורך המלאכה], וכאשר למדנו מה' דוכתי

מד' הרמב"ן דאע"פ (דלריו"ח) ר"ש חייב במקלקל ומתעסק בחבורה ובהבערה, אפ"ה פטר באצ"ג (קיד ⁵²⁴), מלשון רש"י והר"ח דפטורא דמקלקל מסתיים בצורך המלאכה (קיה), [הסוגיא בסנהדרין דפטורא דאצ"ג מסתיים במקלקל (קיש)], מלשון הש"ס דבמקלקל ר"י מודה דמשאצ"ג חייב (קכא), ומתליית נדון סוגיין בתנאי התיקון (אי מילה והבערת בת כהן חשיבי כתיקון או קלקול) בפלוגתת משאצ"ג (קכב)

זהו עיקר דברינו שבכאן, דין מקלקל ומקומו, וכאשר סביב זה נסובה הסוגיא כולה לרש"י ודעימיה, דב' השיטות במילה והבערה, אינן עוסקות אלא בעינן זה, האם חשיב כתיקון (לריו"ח, וכר"י דמשאצ"ג חייב), או כקלקול (לר"א, וכר"ש דאצ"ג פטור) וממילא כאו"א למד אף לחובל ומבעיר דעלמא, מר כדאית ליה (דרק במתקן חייב, וכשאר המלאכות), ומר כדאית ליה (דאף במקלקל חייב)

יום ב' כ"ה סיון תשס"ז

סימן כה

מלאכה שאינה צריכה לגופה

ענינה וגבולותיה

הגדרת הצורך: לרש"י (קלב-קלה) לבעה"מ (קלו-קלז) לרמב"ן (קלח-קלט) הנ"מ ביניהם (קמ), ולתוס' (קמא) והגדרת גופה: לשא"ר (קל), ולתוס' (ענין שורש האיסור ⁵⁴⁹, הצורך בו ⁵⁵⁰, ובהא דאינו נצרך בפועל, קמא-קמה)

עוד בכללי הצורך

בבורר, בחילוק שבין פסולת מאוכל לשני מיני אוכלין ⁽⁵⁴³⁾
 בחובל, מקום הצורך שבו (בשתי הצורות שברמב"ן, ⁵⁴¹ בד"ה אבל)
 בחובל ובגוזז, בחידוש הרא"ה דא"צ לצורך המלאכה אלא סגי שענינו עוסק בה ⁽⁵⁴¹⁾ בד"ה בשיטה)
 בהוצאה, כלי שאין בו שימוש אלא למניעת לכלוך, ושאינו נצרך לגוף ההוצאה אלא רק להיות עם היוצא ⁽⁵⁴⁷⁾
 ובצורך מצוה, בג' שיטות הראשונים (האם נמדד בציות או בתוכנו ⁽⁵⁵¹⁾ ובד' התורא"ש דגוף החיוב כצורך דמי (קמד)

בהא דהנך י"ב מלאכות חשיבי אצ"ג

חופר גומא לעפרה, קורע אמתו ובחמתו, צד נחש שלא ישכנו, מפיס מורסא, חותה גחלים והובערו מאליהן; לרש"י ודעימיה (קכט ⁵⁵²), ולתוס' (קמא). מוציא מת, כיס לזב ⁽⁵⁴⁷⁾, תינוק לגרור כיס, כיבוי נר לחולה, כיבוי גחלת או טלטול קוץ למניעת נזק, הריגת מזיקין, חובל להוציא קוץ; לרש"י (לדרך הא' בתוס' קלב, ולדרך הב' קלד), לבעה"מ (קלו), לרמב"ן (קלח), ולתוס' (קמא). [ובורר וזורה לבעה"מ, קלז]

בהא דהנך ח' מלאכות חשיבי צ"ל"ג

בורר וזורה (לרמב"ן ולרא"ה ⁵⁴¹, אבל בשני מיני אוכלין חשיב כאצ"ג ⁽⁵⁴³⁾), מרקד (לבעה"מ קלז, ולשא"ר ⁵⁴¹ גוזז, חובל לכלבו, מילה, נוטל צפרניו, איקופי גלימא, והבערה לבת כהן ולשאר שימושים (לרמב"ן, לרא"ה, ולריב"ש, ונ"מ ביניהם בגוזז וא"צ לשיער ⁽⁵⁴¹⁾)

בהא דהנך ו' מלאכות נחלקו אי חשיבי כצ"ל"ג או לא

מילה והבערת בת כהן ⁽⁵³³⁾, חובל לכלבו ומבעיר לאפרו ⁽⁵³⁶⁾, סותר ע"מ לבנות כבתחילה ⁽⁵³⁵⁾, גוזז שלא לצורך השיער (סוף ⁵⁴¹), הוצאת ככר עם מת (קמ), צורך מצוה (ד' דעות, קמב ⁵⁵¹)

בתוכן קצת מהמלאכות

⁵³⁹

צידה; ענינה, ותועלתה בצידת מזיקין ⁽⁵³²⁾

גוזז; בחידוש הריב"ש דענינה בעצם הפעולה ולא בנפעל ⁽⁵⁴¹⁾ מד"ה ובריב"ש

בורר ודעימיה; בנדון הרמב"ן בהנך מלאכות המחלקות גוף לשנים (תחילת ⁵⁴¹)

חובל; בדברי הרמב"ן דשני מיני חבלות הן בדם היוצא ובגוף החבול ⁽⁵⁴¹⁾ בד"ה אבל

הוצאה; אינה סילוק מהרשות הקודמת ⁽⁵⁴⁵⁾, אלא או גוף ההוצאה או הבאתו לרשות החדשה (קלח)

בשאר ענינים המסתעפים

צורך מצוה עוסק בציות או בתוכנו (ד' נ"מ ⁵⁵¹)

בנדון הרמב"ן בתוכן מעשה המחלק גוף לשנים (תחילת ⁵⁴¹)

בהא דשם חפצא דדינא נקבע מחלק מהמקרים (בין לקולא ובין לחומרא, ד' נ"מ, קמד)

והראשונים קו,א דהמלאכה אינה אלא בגוף הגומא הבונה בקרקע, ולזה הרי א"צ כלל ⁵³¹, ורק הא חשיב אצ"ג, אבל בציור

קכח. צג,ב המוציא מת חייב ור"ש פטור, וטעמו מפורש להלן צד,ב דהוי משאצ"ג.

⁵³¹ דאין לו שום עסק עם מלאכת החפירה, מדאינו לרדף אלף לעפר.

לא לחינם נחלקו בהא, כי עוד היינו אומרים דדוקא בחופר גומא לעפרה דלעיל עג,ב חשיב אצ"ג, מדמהות המלאכה אינה אלא החפירה, והוא א"צ לה כלל, וכדביארו התוס' בחגיגה יב,

בכריתות כ,ב, דאין לו עם אותה הבערה ולא כלום,⁵³³ אלו שפיר חשיבי כאצ"ג.

אבל השאר הרי דומין להוצאת המת דצריך למלאכה ויש לו ממנה תועלת, הן הוצאת כיס הזב לעיל יב,א, הן כיבוי נר לחולה ל,א, הן כיבוי גחלת או טלטול קוץ ברה"ר למניעת נזק מב,א, הן הריגת מזיקין להלן קכא,ב, הן תינוק לגרור עליו כיס קמא,ב, והן חבלה ממחט להוציא הקוץ בסנהדרין פה,א, ואלו לכא' צ"ג.

קל. ובשתי דרכים עיקריות צעדו הראשונים; רש"י בעה"מ והרמב"ן הותירו הדבר שהצורך מתייחס אליו על כנו, דגופה של מלאכה היינו המלאכה עצמה, לא פחות ולא יותר, אלא שהוסיפו כללים בגדרי הצורך, מה יחשב לצורך ומה לא, ובאלו יישבו הך דינא להוצאת מת וחבריו, (וכדיתבאר בענף א); ואילו התוס' הותירו כללי הצורך על מקומם, כל צורך בכלל, אלא ששינוי הדבר שהצורך מתייחס אליו, דגופה של מלאכה אינו המלאכה אלא דבר אחר לגמרי, ובחידוש זה יישבו הך דינא להוצאת המת ודעימיה, (וכדיתבאר בענף ב).

זו א"כ הסוגיא שלפנינו, בירור הדרכים הללו, על כל פרטיהם ודקדוקיהם.

⁵³³ ורש"י ודעימיה הוסיפו מילה והבערת צת כהן להלן קו"א, ואף התם הרי אין לו עסק עם גוף המלאכה, אלא עם התועלויות החילוניות ממנה, וכשנו, דלע"פ המקלח הוא אצל מלאכה עצמה מתקן הוא אצל אחרים.

ואמנם הרמב"ן פליג דהך חשיבי כאל"ג, וראה הערה ⁵⁵¹.

א

ושלא יפול הדרנא ושלא יהיה קרוע, ואפ"ה חשיבי צ"ג, והניחוהו בקושיא.

קלג. וכשנבוא להכרעה, דומה שהצעתם האחרונה היא העיקר.

ואף דשתי הקושיות שהקשו על הראשונה, אינן מוכרחות לשי' רש"י, דמסותר ע"מ לבנות דחשיב אצ"ג, הרי ל"ק אלא לשיטתם לעיל לא,ב, אבל לרש"י עצמו לא הוזכר דבר זה ⁵³³; וכן מקורע לאימתא, הרי שפיר י"ל דהתם חשיב אצ"ג מטעמא אחרני, דאף דמצד הטעם המפורש כאן אכן חשיב צ"ג, דהלא ברצונו באה לו, וכקושייתם, אפ"ה אכתי הוי אצ"ג מדדמא לחופר גומא לעפרה דחשיב אצ"ג אף דברצונו באה לו, וטעמא דכל הני מדאינו צריך לגוף החפירה כלל, וככל אשר ביארו הראשונים (באות קכח), ואכן בשתי אלו מעולם לא הוצרך רש"י לסברתו דברצונו לא היה בא לו, דבאלו פשיטא ופשיטא דמה"ט הו"ל כאצ"ג, וכן הרי מוכח משיטתו להלן קו,א דמבעיר עצים

⁵³⁵ שהרי כוונתם כמ"כ המהרש"א כאן, דהא דאמרו שם דאין כיבוי נחשך מלאכה האצ"ג אלא בפחיתא שצריך להבהבה וכל כחם על השמן, אי"ו סברא פרטית בכיבוי דבעינן דווקא להבה או לעשות פחמין, אלא סברא כללית שכלללכות המקלקלים צעינן שיהא צריך לגופו ולגופה, ואין די בתועלת הגברא בלכותה מלאכה אלא צריך שיהא גם תיקון בהחפץ, ומכאן הוכיחו דה"נ בסותר ע"מ לבנין שלא יועיל אלא במתקן יותר משהיה תחילה.

אבל רש"י הרי אינו מחוייב לכ"ז, ולדידו אין שם אלא סברא פרטית במלאכות המקלקלין, ואינו צריך לדון כל"ג.

דמתני' דהוציא המת, דהמלאכה היא גוף ההוצאה, והוא צריך לה לסלק הטומאה, לכא' הוי צ"ג.

קכט. נרחיב קצת, כי מבין כל י"ב עניני אצ"ג הפזורים בש"ס, רק מקצתן דומין לחופר גומא שא"צ לתוכן המלאכה כלל, קורע אמתו ובחמתו להלן קה,ב, דאין לו שום ענין בתוכן המלאכה שיהיה הבגד קרוע וא"צ אלא לפעולת הקריעה בעלמא, צד נחש שלא ישכנו להלן קז,ב, דאין לו שום ענין בתוכן הצידה ⁵³², ועוד שם מפ"ס מורסא, דאין לו כל צורך בפתח וכדפרש"י שם, חותה גחלים להתחמם והובערו מאליהן

וגדולה מזו הרי שייך גומא כלל עפר, ועפר כלל גומא, אכן אף כל"ז, אם לא היה עפר כלל גומא, ג"כ היה זה בכלל אצ"ג, —זולת לחידוש הרא"ה, דכל דל"א כל"ז הר"ז חלק מהמלאכה, ראה לפנינו בהערה ⁵⁴¹ ד"ה ויסוד.

⁵³² והיינו לא מיבעיא אם ננקוט דמלאכת לידה אינה עוסקת בביטול ואמנם מקום הגיורא, אלא בשליטה שעליו, דלז פשיטא דאין לו צורך צעינן זה כלל, דהרי לא ציקש אלא כמאוס אפסרויותיו, ואין לו שום ענין בשליטתו.

אלא אף אם ננקוט דענינו שייך לביטול מקומו, עדיין גם לזה הרי א"ל, וכאשר פירש שם רש"י, דחשיב כאל"ג מדאינו צריך לזידה אלא שכלל תשכנו ואם יודע שתעמוד ולא תזיקנו לא היה זה, למימרא דאין לו ענין בגוף הצידה כלל, אלא רק במניעת הנשיכה, והצידה אינה אלא הכ"ת להכטיח דבר זה.

קלא. רש"י בעה"מ והרמב"ן הלכו בדרך אחת, דלעולם בעינן צורך במלאכה עצמה, וכאשר מפורש בדינא דחופר גומא, אלא שבכדי ליישב דינא דהוצאת המת וחבריו, הוסיפו שלשה כללים בגדרי הצורך:

קלב. הכלל הראשון ברש"י כאן [ולעיל יב,א,ב, בחגיגה י,א ובזבחים צב,א], דצורך זה שבהוצאת המת, [ושבהוצאת הכיס, ושכביבו הנר, ושכביבו הגחלת], ברצונו לא בא לו ולא היה צריך לו, ולהכי ל"ח צורך בגוף המלאכה.

והתוס' התחבטו בדעתו; בתחילה סברו, דהיינו דווקא במלאכה שנעשית באופן שאינו רוצה בקיומה, וכגון צד נחש או מכבה גחלת שלא יזוקו בו רבים, דאין לו ענין עם גוף הצידה והכיבוי, וברצונו שלא יהיה נחש וגחלת בעולם כלל, ⁵³⁴ וכל כה"ג ל"ח לצורך, ועי"ז הקשו דא"כ בסותר ע"מ לבנות באבניו וקורע לאימתא הרי רוצה בתוצאותיהן; ולבסוף הציעו, דכל שסיבת צורך המלאכה ממצב שאינו רוצה ל"ח צורך, ולהכי סותר ע"מ לבנות וקורע לאימתא הוי אצ"ג מדניחא ליה דלא יהיה קלקול בבנין ולא יצטרך להטיל האימתא, דאע"פ דרוצה בגוף הקריעה, דהרי רק בכך מטיל אימא, אפ"ה מאחר דלא ניח"ל בצורך להטיל אימא, ל"ח צורך, אלא דעי"ז תהו ממפ"ס מורסא מקורע יריעה ע"מ לתפור ומתופר בגד קרוע, דהלא בכל הנד סיבת הצורך ממצב שאינו רצוי, דברצונו שלא היה מורסא מעולם

⁵³⁴ והיינו שהיה מעדיף שאותה תוצאה תבוא לו ע"י מצב אחר, וכגון תוצאת לכידת הנחש ע"י שמעיקרא לא היה בעולם כלל.

והענין בכ"ז פשוט, דענינא דמלאכת מחשבת⁵³⁸ שתהא המלאכה מחושבת ומתכוננת, וס"ל לרש"י דכל מלאכה שאינה חלק מצרכיו הקבועים, אינה בכלל זה.

קלה. ובה כבד מיושב הכל, דמחד, פינוי ביתו ממת אינו בכלל צל"ג, דהרי אי"ז מצרכיו הקבועים, ומאידך רפואת האדם ותיקון בגדיו הוי בכלל זה, דהלא הוא צורך שהיה לו מאז ומעולם, מחטא זקנו הראשון.⁵³⁹

קלו. הכלל השני בבעה"מ בריש האורג, דשני כללים נאמרו במשאל"ג.

וכי היכי דלרש"י נתחדשו בזה שני כללים, האחד, בחופר גומא דא"צ למלאכה כלל, והשני, במוציא מת, דאף דצריך למלאכה, מ"מ ברצונו לא באה אליו ול"ה צריך לה, (וכנתבאר באות קלג).

כך לבעה"מ שני כללים הם, האחד, בחופר גומא דא"צ למלאכה כלל וכדס"ל לרש"י, והשני במוציא מת, דאף דצריך להוצאה, מ"מ צורך זה אינו עוסק אלא בסילוק נזק, וכח"ג ל"ח צורך בגופה.⁵⁴⁰

קלו. ובכללו השני נפתח לו נדון חדש, אימתי חשיב הצורך כסילוק נזק, ואימתי כתוספת שבח, ובמלאכת בורר וזורח⁵⁴¹

⁵³⁸ לא מביע"א לענה הרווחת בראשונים דילפיה ממלאכת מחשבת, [תוס' לעיל עה"א והרמב"ן וכל תלמידיו להלן קו"א, אלא אף לתוס' ביומא לה"ב דהוא ילפותא נפרדת ממשכן, אכתי י"ל דתוכן הענין הוא כאמור בפנים.

⁵³⁹ והוא הרי מילתא דמסתברא, כי רפואתו ותיקון בגדיו חלק מצרכיו הקבועים, אבל מת בביתו אינו כך.

⁵⁴⁰ ואף בשיטתו הרי ז"כ מאי שייטא שני הכללים הללו להדהדי, והיאך הצטרפו לחדא פלוגתא.

אכן כל אשר נתבאר בזה (בהערה⁵³⁷) לעת רש"י, נכון גם בשיטתו, מדעד כאן אין הרעותא דסילוק נזק מסלקת תורת אור, אלא ששעסקינן בצורך המלאכה, דמלאכה שלא הביאה לעולם אלא סילוק נזק אין זה די להחשיבה כמלאכת מחשבת, אבל כשעסקינן בצורך גופו, מאחר דצריך הוא למצב זה, שפיר יש בו לכך.

וכאשר כ"ז מדוקדק בדבריו שם, אשר כתב ושנה ושייט, דאף דאין זה תיקון בגוף המלאכה, אבל יש זה תיקון מחוץ לה, ומתקן הוא אצלו.

⁵⁴¹ ועוד שלש שיטות עיקריות מצאנו בראשונים בהאי מלאכות, אחאי חשיבא כאל"ג.

הרמב"ן להלן קו"א, דן דמלאכת בורר הוי משאל"ג, ואין כוונתו מחמת כללו השני בהערה"מ דסילוק נזק הוי אצל"ג, דכלל זה הרי לא נזכר בדבריו כלל, (ושיטתו מתבארת באות קלח), אלא מהכלל הראשון דאין לו צורך בגוף המלאכה, וכן גם מוכח מהמשך דבריו, דביסוד שחידש דחשיב אל"ג, מצאנו הא דחובל לדם הוי אל"ג, והתם הא לא מייירי בסילוק נזק, ובע"כ כמס"נ.

והנה מלמד שדן כן בצורך וצורה, ובחובל לכלבו, וכאמור, הרחיצ הגדון לעור ארבעה דינים, מילה, נוטל כפרניו, איקופי גלימא.

ואדדי הגדון בזה מפורשים בדבריו, דבתחילה סבר דגוף מלאכת בורר, בנעשה בפסולת ובמה שהיא נדללת מהתעורבות, ומש"ה

לקדירה חשיב דאצל"ג, ואף דברצונו באה לו, ובע"כ דהוא מה"ט ד[לשיטתו⁵³⁶ חשיב ד]א"צ לגוף ההבערה וממילא חוזר להיות כחופר לעפר דפשיטא דאי"ז בכלל צל"ג, ומעתה הרי ה"ה בקורע לאימתא ל"ה צל"ג, דהרי אין לו שום צורך בבגד קרוע, וא"צ אלא לפעולת הקריעה, [והכי גם מדוקדק בשיטתו, אשר רק במוציא מת, מוציא כיס, כיבוי הנר, וכיבוי הגחלת, ביאר דחשיב אצל"ג מדלא ברצונו באה לו, אלמא דבשאר האופנים אי"ז וגם א"צ לה"ט, אלא מהטעם הפשוט דא"צ לגוף המלאכה, וככה היא דחופר גומא].⁵³⁷

אבל עדיין בשאר הראשונים מבואר שתפסו ברש"י כאופן השני, דכללא דאצל"ג, כל שהמצב שמחמתו באה המלאכה לא היה ברצונו, ומשו"ה התאחדו כולם עם התוס' בקושייתם ממורסא דרנא ובגד קרוע; ואכן דעת רש"י צ"ב.

קלד. ואשר יראה בזה, דלאו כללא נקיט דכל שהגורם לצורך המלאכה לא היה ברצונו הוי משאל"ג, אלא עיקר כוונתו לסוף דבריו, דברצונו לא באה אליו ולא יהיה צריך לה, [לשון עבר, הרי דאין הרעותא שסיבת המלאכה אינה לרצונו עתה, אלא שאתמול קודם שבאה לעולם לא רצה בה], והיינו דישנם סוגי צרכים שאינם מצרכיו הקבועים של אדם, ואינם אלא צרכים שבאו מחמת מכשולים אקראיים שעלו בדרכו, והמה אינם מתאחדים עם רצונותיו מחשבותיו ותכונותיו.

וכמפורש כ"ז בלשונו בזבחים צב"א, דכיבוי לאו צורך גופו הוא שיהא צריך לו ד'הלואי שלא בא עליו, אין כאן תפילה או אכזבה על מר מזלו, אלא ביטוי למצב שנקלע אליו בעל כרחו, ובהא גופא אינו חלק מצרכיו הקבועים, וכלשונו ילאו צורך גופו הוא, אלא ארוע מקרי שנזדמן לו, אינו צורך המוכרח, דנימא שהוא בכלל צרכיו.

⁵³⁶ דהרי הרמב"ן פליג וס"ל דחשיב כצריך לגוף ההבערה, ויכוד פלוגתתם בגבול הגופו, דבוודאי אין לו תועלת מגוף ההבערה, ולהכי לרש"י חשיב כאל"ג, ורק לרמב"ן אף החוס שיוצא ממנה בכלל גופה, וממילא אף זו אל"ג אקרי.

⁵³⁷ ונמצא דרעותא דאל"ג כוללת בתוכה תרי אנפי, האחד כשא"צ למלאכה כלל, וכחופר גומא, והשני כשצריך לה ורק יש זה באותו צורך כד ריעותא, ולדרכם הראשונה מדהיה מעדיף להגיע לתוצאה בלעדי המלאכה, ולשניה, מדכל סיבת הצורך באה עליו בדיעבד.

והא דתלו שני האופנים הללו בחדא פלוגתא, לר"ס מצאנו בפשטות, דאחרי כל הריעותא הללו בצורך המוציא מת, דהר דינא דל"ה צורך, ושזב חוזרין הללו להיות כגומא דאל"ג, ובכה"ג לדידהו פטור.

ואף לר"י היה מקום לבאר כך, אם לדידהו היה חייב אף בלא צורך כלל, אכן למה שמצאנו בראשונים להלן קו"א דאף ר"י מודה דבעינן אור, ורק סגי בקיומו חוץ למלאכה, [וכמפורש ברשב"א ובריטב"א שם, דלר"י צורך ותיקון שמחוץ למלאכה שמיא תיקון], אכתי יל"ע מאי שייטא להדהדי, ואף אם בחופר גומא יש לחייבו מה"ט דאית ביה צורך מחוץ למלאכה, אחאי במוציא המת חייבו, הרי התם הרעותא הקיימות בגוף המלאכה קיימות גם מחוץ לה, וכשם שבה עצמה חשיבי כליכא צורך, ה"ג מחוץ לה ל"ה צורך, וי"ע.

אבל הברור בזה, דכל הגך רעותא אינן קיימות אלא כשנבקש הצורך בתוך המלאכה, אבל כשנבקשו מחוץ למלאכה, כל שצופו של דבר הגבירא צריך לה ומעונין בה, חשיב כמילוי צורכו, (וראה הערה⁵⁴⁰), וכמצאנו.

מאוחד, ואשר ע"כ אף האורח מתייחס לאותו הגוף, וספיר חשיב שהאורח בגוף המלאכה.

וה"נ במילה ובחובל לדם, חשיב הגוף והערלה והדם גוף אחד, והמלאכה נעשית בו באותו הגוף, וממילא אף האורח מתקיים בו.

ויתכן לזה כוונת הגר"ח צ"ח מפסוקי"מ ה"ב, דאע"פ דפסול שזרק לא פסל לפי שאינו ראוי לעבודה, ולהכי אם נשאר דם בצואר יחזור הכשר ויקבל, אפ"ה אותו הדם שזרק או מקצתו ישפך לאמה, ותמה שם אמאי אותו מקצת הדם שנשאר בכוס אינו ראוי לזריקה, הרי זריקת הפסול ל"ח עבודה כלל, שהרי רק מה"ט הדם שצוואר כשר, וביאר, דשאני שירים דהזריקה היא שעושה את הדם הגשאר שירים, וחל על החפץ שם שירים, ומה"ט אף שהפסול אינו מקיים דין כלל ואינו פוסל, אבל כו"ס זריקתו מחילה תורת שירים על הגשאר בכוס, ואילו דחויין עיקר דינם מדנתקיים זריקה בהקרבן, ובפסול הרי לא נתקיים דין כלל; ולמדנו דהזריקה אינה מתייחסת רק לאותם דמים שנזרקו אלא אף לאלו שנשתיירו, ובכל אותו הדם נעשה הזריקה, הוזרקת חלק אחד, ומשיירת האחר, (שהלא זהו אמיתות לשון שירים), אכן אינו מעשה הזריקה לא היה מתייחס אלא לאותם שנזרקו, חוזרין אלו שנשתיירו להיות כדם הצואר, אשר שחיטת הפסול אינה פוסלתם.

בשיטה לר"ן הביא מהר"א תירוצו נוסף מ"ט מלאכת צורר בכלל כל"ג, מדמתחילתו צריך לזכור.

ויסוד שיטת הרא"ה בשטמ"ק צ"ק לז"ב, דחובל לדם הוא כל"ג מדא"ה לדם בלא חבלה, וצריך לזה דינא דגוזז לייפות עצמו דהוי כל"ג, ומש"ה בצורר, אף דהמלאכה בפסולת והאורח באוכל, מ"מ תוכן האורח באוכל להפרידו מהפסולת, ונמצא שחוב האורח בגוף המלאכה, וה"נ בחובל לדם, כיון דא"ה לדם בלא חבלה, נמצא דהאורח לדם כולל מכשיריו ההכרחיים לו, ונכעין חמרם בכתובות לא, דאם א"ה לאכילה בלא הגצה היתה זו חלק מסדר האכילה, וה"נ והחבלה בכלל האורח שצדק, וכן בגוזז כיון דתוכן האורח ליפות עצמו, בסילוק השיער המחובר לו, נמצא דהשיער שבו נעשית הגזיזה בכלל המלאכה.

באופן, שהרא"ה הסכים לקושי הרמב"ן, דמקום פעולת המלאכה אינה עוסקת באותו גוף אחד הכולל פסולת ואוכל, אלא אף ורק בפסולת, אלא דאפ"ה חשיבי כל"ג, דהאורח כולל אף גופה של מלאכה, ובמש"נ.

וצריכ"ש שצ"ד מבואר דרך שליטת בגוזז ליפות עצמו, ולא הזכיר שם סברא דהוי כל"ג, אלא מדגטילה היא המלאכה, ומבואר דס"ל דשאני מלאכת גוזז דאינה עוסקת במה שע"י הגזיזה השיער מופרד מן הגוף, אלא גוף פעולת ומעשה ההפרדה הוא המלאכה, והוא חידוש גדול, דמלאכה זו אינה עוסקת בתוצאה, וכשאר המלאכות, ובשיער, בגוף, או בשניהם, אלא בגוף הפעולה, וכפה"נ ס"ל הכי, מדבהגך דברים ליכא שום תוכן זולת גוף ההתחלפות והשינוי, ולהכי אין המלאכה מתייחסת אלא לאותו ההתחלפות והשינוי.

ויסוד הענין מבואר ברא"ה שם, דהוכיח דסגי בצורר הבא לאחר המלאכה, מגוזז וצריך לזכור, הרי שהמלאכה בגוף הפעולה,

דן דהוי משאל"ג ג"ל בצורר הכריע שהכל דבר אחד, והגטילה היא עצמה המלאכה, וכמו שדימה לאיקופי גלימא, דהמלאכה בחוטים היוצאין מהגלימא במה שנפרדו ממנה, וכן מילה דהמלאכה נעשית בערלה, והאורח הוא בגוף.

ובקה"י צריש כתובות הבין שהגדון שבכאן הוא בחובן המלאכה, דבתחילה סבר דהמלאכות הללו מתייחסות לפסולת, וכצדורר דאינה מתייחסת לאוכל אלא לפסולת, ואהא הכריע דמתייחסות גם לאוכל.

אבל מהלך זה הלא תמוה מאד, דקרי לה מאי קרי לה, דבשלמא בחבורה במילה, דענינה נטילת נשמה, הרי נטול הגשמה הוא עור הערלה, ומש"ה הוי המלאכה בערלה, ווכמבואר בחוס' כתובות ה"ב דדוקא מילא דמילה הוי נטילת נשמה משום האצת הדם, אבל מילה עצמה הוי נטילת נשמה מחמת עור הערלה שמת. ובזה יתבאר היטב דברי הרמב"ן שם מנינה וביה, דהלא מבואר דלולא חידוש בגוזז, ס"ל דבין מילה ובין בחובל לדם הוי אל"ג, וצ"ע היכן ראוי להיות גוף מלאכת חובל, אם בגוף החובל, מ"ט ס"ד דמילה אל"ג, ואם דם היוצא מ"ט ס"ד בחובל לדם אל"ג, ובע"כ דתרווייהו איתגיייהו, דשתי אורות חבלה הן, דבמילה החבלה בערלה במה שנטיל נשמה, ובהוצאת דם נטילת הגשמה בגוף שנטיל ממנו הדם, כי הדם הוא הגשם, (וראה בקה"י כתובות ג), ומש"ה במילה ס"ד דבענין אורח בערלה, ובהוצאת דם ס"ד דבענין אורח בגוף שנטיל דמו, אבל בצורר ובאיקופי גלימא הרי ענין המלאכה תיקון האוכל והבגד, ומהכ"ה דגוף המלאכה בפסולת ובחוטים; ובר מן כל דין, היאך זה שצריך כל הגך שם מלאכות לחדא מחתא, והיאך הוכיח מהאחת לחברתה, והרי כאו"ה עומדת לגדון בפ"ע, האם המלאכה מתייחסת לחפץ הנתקן, או לפסולת שנסתלקה, וצ"ע.

אבל כוונתו ברורה, וכמו שכבר הוכחנו משיטתו בס"י יד, דאין כאן חידוש מסוים בכל מלאכה ומלאכה מה ענינה, אלא כלל בכל המלאכות כולן, דמקום איסורן אינו מתייחס לתוכן שבו הן מועילות, אלא דגוף העבודה הנצרכת היא היא גוף האיסור, ווכאשר הוכחנו שם מקושיית הקר"ס כיצד הזמיר וצריך לעלים חייב שחיס, ואין לזה מובן אלא עפמש"נ דהאיסור מתייחס למקום הפעולה, ולא לנפעל, וכן גם מבואר בחזו"א לנעיל עגב, בהא דבא"י דרעי צרישא והדר כרבי הו"ל בכלל חורש, אע"פ דכל מטרתה אינה אלא לאצמוחי פירי, והיינו מדאף תועלת זו של הצמחת פירי בכלל החרישה, הרי דמקום הפעולה הוא הוא החפץ לאיסורא, ולהכי תורת המלאכה אינה נקבעת לפי הגפעל אלא לפי אורת הפעולה, וכל שצורת החרישה השניה שווה לראשונה, ממילא אף זו נכללת באותה מלאכה.

ומעתה לא נותר לו לדון אלא בענין אחד, בהגך שם מלאכות העוסקות בהפרדת דבר מחבירו, היכן מקום פעולתן, האם רק באותה פסולת הגפרדת, או בשני החלקים שהיו (ולולא און קודם הפירוד, וסביב זה באו כל דבריו, דבתחילה נקט דמקום הפעולה מתייחס לאותו פסולת הנלקח והגפרד, וממילא אע"פ דפשיטא דתוכן מלאכת צורר בתיקון האוכל, אפ"ה הרי מקום הפעולה בהוצאת הפסולת ממנו, והוא הוא גוף האיסור, וכאמור, ומש"ה שפיר דן דהו"ל משאל"ג.

ואהא הסיק, דאע"פ דמקום הפעולה בפסולת, מ"מ הפסולת והאוכל המעורבים נדונים כגוף אחד, והמלאכה נעשית באותו גוף

וביאר שיטתו, דבעינן צורך בעצם המלאכה או במה שהיא מביאה, אבל במה שהמלאכה מונעת ל"ח צריך לגופה, וכל היכא שצורכו אינה לגוף המלאכה אלא למה שמשלל על ידה, ל"ח כצורך גוף המלאכה,⁵⁴⁴ מדעיקר המלאכה במה שהיא מחדשת ולא במה ששוללת, ומאחר דא"צ אלא לסלק המת ממקומו, אין לו צורך בהוצאה כלל, אלא במה שמשלל על ידה.⁵⁴⁵

קלט. והרמב"ן כאן סתם היכא משכח"ל צורך בהוצאה עצמה, והא סתמא דהוצאה נצרכת עבור החפץ להביאו למקומו, ודומיא דמשכן, אבל כמדומה וגילה הדבר בתורת האדם אשר לו, דהמוציא ככר עם המת כדי להתיר טלטולו חייב מה"ט, והרי התם הא א"צ שיהא הככר ברה"ר, ומ"מ הוי צל"ג, ובע"כ הוא מה"ט דמ"מ צריך לגוף הוצאת הככר.

קמ. ואכן ציור זה, דהוצאת ככר עם המת, היא גם הני"מ לדינא בין שלשת הדרכים הללו.

אשר הפוסקים [מחיה"ש ופמ"ג, במ"ב שיא יג] החשיבוהו כאצ"ג, ולהאמור אי"ז אלא אליבא דרש"י ובעה"מ, דלרש"י כל מלאכה שברצונו לא באה לו הוי אצ"ג, וכי היכי דפינוי המת ברצונו לא באה לו, ה"ה הוצאת הככר לפנותו, וכן לבעה"מ דכל מלאכה שהיא לסילוק נזק הוי אצ"ג, ה"ה דהוצאת הככר כהוצאת המת עצמו.

אבל לרמב"ן הרי פשיטא דחשיב צל"ג, וכאשר זכינו משיטתו, וגם מפורש בתורת האדם, וכמו שהבאנו (באות קלט).

⁵⁴⁴ ואי קשיא לך, דבשלמא בהוצאת המת, דנכלל זה שני ענינים, האחד סילוקו ממקומו הקודם, והשני חידושו במקומו החדש, שפיר יבואו דבריו, דכל שאין לו ענין עם התוכן החיוני שבמלאכה, אלא רק עם שלילת המצב הקודם, ל"ח צל"ג, אבל בהריגת מזיקין וחבריו, שאין בהן שני ענינים, אלא דבר והיפוכו, כל שמבקש לשלול חיי הנחש נכלל בזה גם בקשת מיתתו.

תשובה, דאף בהריגת מזיקין שאין במיתתו אלא שלילת חייהו, נכונים הדברים, מדין הרוגה בלילה חיונית בלילה מנצח הנקרא מיתה, ואף שמא זה אינו כולל בתוכו אלא שלילת החיים, ומבוקש בגוף הגטול נשמה, ויש שאינו רוצה במאצ זה כלל, אלא רק לסלק המאצ הקודם, לבער הרע, ונ"מ ביניהם באם אותו מזיק יעלם בלא למוות (יעלה בסערה השמימה), דבאופן הראשון הרי לא נתמלא ראונו, ואילו בשני נתמלא ראונו.

וממילא מבוארים היטב דבריו, לא רק בהוצאת מת, אלא אף בשעת האופנים, דכל הגד הרי אין לראונו במאצ החדש אלא רק בשלילת המאצ הקודם, ושפיר הו"ל בכלל אצ"ג.

⁵⁴⁵ ומכאן הבחנה גמורה לסוברים (המוצאים) דריש מכליתו, בסי' ז, דתוכן מלאכת הוצאה בסילוקו מהמקום הקודם.

דהרי לפ"ז אין לך מלאכה הצריכה לגופה יותר מאשר סילוק מת, ואדרבה שאר הוצאת שאינו צריך סילוק ממקומו הראשון, אלא להיפך חידושו במקומו החדש, הם אלו שא"צ לגופה.

ס"ל דאין בהן אלא סילוק נזק, ולעומת זאת במרקד כתוספת שבה.⁵⁴²

[ובאג"ט (במרקד), נקט שהנדון שבכאן בתוכן המלאכה, דהבורר והזורה עוסק בפסולת, ואילו המרקד באוכל, אבל כמובן ואין הכרח לכך, דכוונתו מתפרשת אגוף המלאכה], והיינו משום דעני אוכל פתו בעיסה בלוסה כדלעיל ע"ב, ונמצא דריקוד הקמח להפריד הסובין והמורסן לא בא אלא להשביח הקמח, ולעומת זאת זורה ובורר חשיב סילוק נזק כיון שהאוכל ראוי מצד עצמו, אלא שהפסולת שעמו כאריא דרביעא עליה מלשתמש בו,⁵⁴³ אבל זומר הוי תוספת שבה, דהאילן בעל הענפים הנותרים הוא אילן שאינו ראוי להצמחה, והזמירה חשובה כהשבחת האילן.

וכלל אחד הוא, דכל דהחפץ עצמו מתוקן [וכמרקד] או מקולקל [וכזומר], אין המלאכה באה כסילוק נזק, אלא כהשבחתו ממצבו הקודם, [וחשיב צל"ג], ואילו כל שהוא עצמו מתוקן, ורק מצב חיצוני מונע ההשתמשות בו [וכבורר וזורה], אין כאן השבחה כלל, אלא רק סילוק נזק, [וחשיב כאצ"ג].

קלח. והכלל השלישי ברמב"ן, בהא דמוציא מת חשיב אצ"ג, מדאין ההנאה לא בהוצאה ולא בקבורה אלא בסילוק הטומאה, [ולשיטתו חוזרים הדברים לפשוטן, מדק כלל אחד עומד מאחורי כל מקרי האצ"ג].

ולמדנו, דשלשה סוגי צורך יתכנו בהוצאה, האחד בהוצאה עצמה [וכדלהלן באות קלט], והשני במה שבה החפץ למקום אחר ע"י ההוצאה [והיינו צורך בקבורה], והשלישי במה שיצא החפץ מהמקום שהיה בו [והוא לסילוק הטומאה], ורק הצורך השלישי ל"ח צל"ג.

ומש"ה אף בגוזה לפי עמנו ס"ל לריב"ש דהוי צל"ג, דהא רצ"ד לגוף פעולת הגזירה.

וג"מ בין שיטת הרמב"ן והרא"ה לריב"ש, בגוזה שלא לצורך הגוף או השיעור, דלרמב"ן הוי אצ"ג, מדבעינן צורך בגוף הכולל היינו גוף ושיעור, וכן לרא"ה הוי אצ"ג, דבעינן שתוכן צורך המלאכה יהא בשיעור, אבל לריב"ש כל שגוף הגזירה נצרכת כבר הוי צל"ג.

וכן מבואר בחכ"א פ"ב דלריב"ש אף בגוזה כפרניה לצורך טבילה הוי צל"ג, ובסד"ט ק"ח נקט דרמב"ן פליג אריב"ש, מדס"ל דתולש שיעור לצורך שחיטה הוי אצ"ג, והוא להדיא כנתבאר, דכל שאינו לצורך הגוף והשיעור הו"ל אצ"ג, ונע"י דחת"ס להלן כ"ד, דהביא ד' הריב"ש והחכ"א שהחזיק עמו בכל ענין, ותמה על סברתו.

⁵⁴² כדמשמע מהא דהשמיט מרקד.

⁵⁴³ וכמה הדבר מסור לשיקול הדעת למדנו מדברי הישעו"י ש"ט, דבבורר פסולת מתוך האוכל חשיב שבה באוכל, דכשהאוכל מעורב בפסולת חשיב כאוכל מקולקל, והביררה משביחה, ובבורר שני מיני אוכלים ל"ח אלא סילוק נזק, דבמה שהמין האחר מעורב כאן, מזיק אפשרות השימוש במין השני לבדו, ומ"מ לא חשיבי כאוכלים מקולקלים.

ב

שלשת כללי הראשונים, ואף צורך שלי"ח צריך לו, ואין בו אלא סילוק נזק, ואינו מתקיים אלא בשלילת המלאכה, הוי צל"ג,

כללי מלאכות

קמא. ואילו התוס' סללו דרך חדשה בעיקר דינא דמלאכה שא"צ לגופה, לא נגעו בכללי הצורך כלל, [וממילא נסתלקו כל

צורך המשכן הוא גוף האיסור ושורשו, כל אשר לא יהיה בה במלאכה אותו צורך דמשכן, ליתא לשורש האיסור כלל, וממילא המלאכה מותרת, אבל זה הרי נסתר לגמרי.

חדא, דהא בדבריהם לעיל עה,א מבואר דפטור משאצ"ג הוא ממלאכת מחשבת, [ועד שהקשו דניליף דמשאצ"ג בחבורה פטור, דומיא דמקלקל ומתעסק], וזה צ"ע, דהא משאצ"ג שאני, דליתא לשורש האיסור, ויפטר אף בלא פטורא דמלאכת מחשבת.

שנית, ממש"כ בתורא"ש להלן קו,א אמאי הכשר מצוה חייב אע"ג דאצ"ג, דהכשר המצוה משוי להו צריכה לגופה⁵⁵⁰, ואף⁵⁵¹

ותוספת זו מתקיימת באותן תועלויות הגוללות ממנה, אשר אלו נותנת בה התוספת הגלגלת לאוסרה, ושורש זה הוא אותו צורך שהיה במשכן.

וכמה נפלא הדבר, שורש האיסור אינו מוכרח להתלות בהגדרת המלאכה כלל, וכאשר כבר עוררנו צנים, כמה שהוצרכו לפרש דחופר גומא וא"ל לעפרה ל"ה כל"ג מזההם לא הוצרכו לעפר, הרי דכל"ז הו"ל כל"ג, מדסו"ס אף העפר בכלל התועלויות שפעמים והחרישה נותנת, וואע"פ דאין כל חרישה מולידה תועלת זו, ראה הערה⁵⁵¹, וממילא אף זה מועיל לתת בה תוספת חשיבות, אין זה גוף המלאכה, אלא שורשה, שורש המלמית האיסור, וכמש"נ.

⁵⁵⁰ ולמדנו מדבריו, דהא דהצרכו התוס' דיהא צריך לשורש המלאכה ולא למלאכה, אי"ז סוף הדיון, אלא שהגקודה אשר דרכה ראויה המלאכה להחשב כנגזרת הוא בשורשה, אבל עד כמה שתהא נחשבת כנגזרת מחמת עצמה, וכגון לצורך מלאכה אשר אורח אמייתו, הדך דינא דסגי בהכי, וכמש"כ לצורך מלאכה כצ"ל צריך לגופה, אבל אי נימא דהצורך בשורש המלאכה הוא הוא סוף הדיון, מה יהי צורך מלאכה במלאכה סו"ס א"ל לשורשה.

⁵⁵¹ אבל לשא"ר אין חילוק בין צורך מלאכה לצורך רשות, ולא תליא אלא חס הצורך בגופה או לא.

ובזה נחלקו הרמב"ן והר"ן קו,א, דלרמב"ן בצורך מלאכה דניס שהצורך הוא הדבר שנעשו בו, וכגון במילה דהצורך הוא היות הגוף מהול, ולר"ן כמה שהוא מקיים הציווי, ומשו"ה לעולם חשיב אצל"ג כיון דאין לו צורך בגוף המלאכה אלא כמה שעל ידה נתקיים הציווי.

ואילו בצעה"מ הסכים לשניהם, דהרי כתב דמילה הוי משאצ"ג מדאינה אלא סילוק נזק, ומ"מ הוסיף דמשאצ"ג בחבורה פטור לר"ש, וע"כ דלשיטתו צ"ע עניני הצורך איתא במילה, האחד, גוף קיום המלאכה, וכדל"ן, ובזה ל"ה סילוק נזק ח"ו אלא תוספת שבה, אלא דל"ח תיקון, והב' תוכן מלאכה מילה שהוא היות הגוף מהול, וכדל"ן, ובזה הוי תיקון בגופו, אלא דלעומת זאת ל"ה אלא סילוק נזק.

והוא מתרחב לכה"ת כולה, לכ"מ שגדון קיום מלאכה כדבר הגנדר, האם הציות שבו הוא הגנדר, או דווקא קיום תוכנו יחשב לצורך, ואכן כל דין ודין יעמוד לדון בפ"ע כפי דרישת הצורך הראויה בו, ולא צאנו אלא לעורר.

דהנה הג"מ הפשוטה לזה בקיום ספק מלאכה מדין ספד"א, אשר קיום ציווי בודאי יס בו, אבל קיום התוכן הרי מסופק, ובדבר זה עצמו אשכנחא ג' דינים החלוקין זמ"ז.

אלא חדשו שהדבר שהצורך מתייחס אליו, אינו המלאכה, אלא הצורך שהיה לה במשכן⁵⁴⁶, אשר אותו הצורך נחשב כשורש האיסור.

ויש בזה חומרא וקולא, החומרא דלא סגי במה שצריך למלאכה עצמה, והקולא דאף אין שום תועלת כשצריך למלאכה עצמה כלל, ובהך חומרא יישבו דינא דמוציא מת לקוברו, וחבריו⁵⁴⁷, [אשר ע"ז עמדו שא"ר, וככל אשר הארכנו בענין א], דאף דחשיב כצריך למלאכה עצמה, מ"מ הרי אי"ז צורך דמשכן, ובהך קולא דלא בעינן שיהא צריך למלאכה עצמה, חידשו דאף בחופר גומא לעפרה דא"צ לגוף המלאכה, [אשר מה"ט לשא"ר הוא הציווי הפשוט דאצ"ג, וכאמור באות קכח ובענין א], עוד היה מקום לדונה בכלל צל"ג⁵⁴⁸, ורק מאחר דאי"ז הצורך דמשכן, דהרי לא חפרו לעפר, רק מה"ט אי"ז בכלל צל"ג, וכמפורש כ"ז בדבריהם.

⁵⁴⁶ [אח"כ ה"פ 1234567]

קמב. אלא דעלינו להתבונן קצת בענינו של אותו גוף ושורש האיסור, [אשר בשא"ר הרי אין זכר לענין זה, ולדידם אין במלאכה אלא גוף ענינה, ואין בחורש דבר זולת הרפויי ארעא, ואילו לתוס' מלבד גוף ענינה, יש לה גם שורש, אשר בלעדיה לא היתה אסורה]⁵⁴⁹, דהלא בפשוטו ראוי לומר, דמאחר דאותו

⁵⁴⁶ ולפיכך מבין כל הראשונים רק התוס' הזכירו צורך המשכן, מדשא"ר הרי כיוונו הצורך לגוף המלאכה, וממילא אין שום טעם להגביל הצורך דווקא דומיא דמשכן, דמאחר דהמוציא מת צריך לתוכן המלאכה, [אזי לאו שלשת תירוציהם], מאי חכפ"ל דא"ז כעין צורך דמשכן, הרי אין שום יחס לצורך אלא רק לגוף המלאכה, וזה צריך לאותה מלאכה שהיתה במשכן.

משא"כ התוס' אשר חידשו פרט נוסף במלאכה, אשר אין המלאכה בפ"ע מחייבת עד שיטעף עליה שורש, נמצא דיש כאן פרט נוסף מגורמי האיסור במלאכה, וזה כבר בהכרח צריך לילפותא נפרדת מהמשכן, וכסם דלולא ההיקש למשכן היו כל המלאכות אסורות, ואף הדחת הכוס, והילפותא מוגבלת זאת, חידשו התוס' דאף הגך מלאכות אינן אסורות עד שיטעף עליהן גם שורש, אותו צורך שהיה במשכן, ואין העושה מלאכה חייב עד שיעשה מלאכה בעלת שורש.

⁵⁴⁷ והצריך ביאור נפרד הוא כים של זכ, אשר בתחילה ביארו, דמאחר דא"ל לו אלא שלא יטעפו כליו הוי אצל"ג, ולא זכינו להבינם, [ויתכן דא"ז דרך שימוש בכלי, ואף דכל ענינו לדבר זה, אכתי לא אתא לכלל שימוש, ול"ע].

ואתא הוסיפו, דאפילו למנות ראיותיו דלר"ך הכים מ"מ אין צריך להוציאה זו דה"ג סגי ליה אי יתיב בחד דוכתא, ובזה הענין ברור, דבכה"ג דאין לו צורך בגוף ההוצאה דווקא, ושהיה במקו"א, אלא רק שהיה עמו בכל אשר ילך, ל"ח כלל"ג.

⁵⁴⁸ ואף בדבריהם בחגיגה י,ב, שכתבו דחופר גומא חשיב אצל"ג מדאינו צריך לגומא שהיא המלאכה, אין כוונתם דאינו צריך לרפויי ארעא, אלא שא"ל לשורש האיסור, וכדכתבו בתחילת דבריהם שם.

⁵⁴⁹ אשר ענינו פשוט, דאף דתוכן המלאכות עוסק בגופו, וכגון חרישה לרפויי ארעא וזריעה לזמחי פירא, אבל אכתי יס להן לאותן מלאכות שורש, היינו דבר המלמית איסור ואשר רק בצירופו חל איסורו, [דלשיטתם דריפויי ארעא לבדו אין די להחשיב החרישה כבעלת יעוד המספיק לאוסרה, אלא זקוקה היא לתוספת חשיבות,

מלאכת הוצאה, אינו במה שהוצאה זו שעושה עתה יש בה צורך בדבר שמוציא, אלא במה דשם מלאכת הוצאה היא מלאכה שפעמים משתמשים בה לצורך הדבר היוצא.

ודע זאת כי הוא כלל גדול בדין, אשר הרבה מענייני ושמות החפצא דדינא, אינן נקבעו מחמת הדינים הקיימין בהן דווקא בכל הצורות והאופנים, אלא פעמים וסגי כשהללו אינם קיימים בהם אלא רק בחלק מהצורות והאופנים, ואפי"ה כבר בזה די לפעול בענייניהן ושמותיהן בכל הצורות כולן; וכבזבחים טז, א דילפינן מק"ו דזר שעבד פסול מכהן שעבד במישוב, דמה כהן ת"ח היושב דכשר לעדות וכשר לאכילת קדשים ואפי"ה עבודתו פוסלת, ק"ו לזר דפסול לאכילת קדשים דיחלל עבודה, ופריך דמה לשם יושב דפסול לעדות היינו אצל עם הארץ; וכן בקידושין עז, ב חשיב זנות דפנויה איסור מוסיף לכהן, הואיל ושם זנות אוסר בישראל בזנות דא"א; וכע"ז בכת"ס חולין ק, ב דנבילה הוי איסור מוסיף מחמת טומאתה, ואף בנבלות שאין מטמאות כלל, וכגון בנמלה, הואיל ושם נבלה מטמא⁵⁵²; וכלל דכל הנך, דאף דהנך דינים הרי מתייחסים לדבר בצורתו המסוימת, אפי"ה עדיין יש בו יחס מסוים לשם הכללי, אם כקולא [בעדות במישוב] ואם כחומרא [בדינא דמוסיף, בזנות ובטומאה].

וה"נ במלאכות שבת, שורש איסורם הוא במה ששם מלאכה זו פעמים ומועיל לצורך שהיה במשכן, ולא בעינן שבכל במלאכה זו שעושה יהא אותה צורך.

קמא. ומעתה מבוארים היטב כל דבריהם, [ונסתלקו שלשת הסתירות שמאות קמב], מדאנן אף במקום דליתא לצורך שהיה במשכן איתא לשורש איסור המלאכה, אלא דרק איכא רעותא במה שמ"מ א"צ לאותו צורך שהיה במשכן, וילפינן ממלאכת מחשבת דבעינן שיהא צריך למלאכה, דעיקר חשיבות הצורך במה שצריך לשורש איסור המלאכה⁵⁵³, ומשו"ה שוב לא סגי במה דשם מלאכה זו ראויה לצורך שהיה במשכן, דהא בעינן שיהא צריך לשורש איסור המלאכה, ושוב בעינן שיהא צריך לצורך שהיה במשכן.

ובזה כבר מבואר היטב הא דצורך מצוה הוי כצ"ג, דעיקר דינא דבעינן שיהא צריך לצורך שהיה במשכן לא קיים אלא בתורת חשיבות הצורך, דאחר דילפינן ממלאכת מחשבת דבעינן צורך, הרי קיום הצורך הוא בשורש איסור המלאכה, וכ"ז בצורך דבר הרשות, דאינו צורך מחוייב מצד עצמו, אבל צורך מצוה דהוא דבר שכל ענינו הוא צורך, דהא בחובה עסקינן, בזה סגי שיהא הצורך במלאכה וא"צ בשורש איסורה.

והיינו לישנא דגמ' דמלאכה שא"צ לגופה, דגופה קיים במה שאותו שם מלאכה ראוי לצורך שהיה במשכן, אלא דמ"מ איכא רעותא במה שא"צ לו.

⁵⁵² ועי"ש שלמד זאת מדברי רש"י הללו בשם זוהר.

⁵⁵³ וכנתבאר בהערה ⁵⁵⁰.

זה צ"ע, דסו"ס ליתא לשורש איסור המלאכה, ומאי מהני צורך מצוה.

והעולה על כולנה, עיקר לשון מלאכה שא"צ לגופה, הלא גופא של מלאכה הוא אותו צורך שהיה במשכן, והוא ליתא כלל, ונמצא הפטור משום מלאכה שאין גופה קיים, ולא משום שאינו צריך בה.

קמג. ובשלמא אם כל משאצלי"ג מיירי במקום שיכול להשתמש בה לצורך שהיה במשכן, אלא שאין צריך לשימוש זה, וכגון במוציא מת לקוברו, דיכול להשתמש במה שהמת ברה"י, דהיינו הצורך שהיה במשכן, אלא שא"צ לזה, א"ש הכל בפשיטות, דנמצא דמשאצלי"ג מיירי במקום ששורש האיסור קיים, דהא איתא לצורך שהיה במשכן, אלא דאיכא רעותא במה שאינו צריך לצורך זה, והיינו ריעותא דמלאכת מחשבת, ובמקום צורך מצוה לא אכפ"ל בזה שאינו צריך לשימוש זה, [וסגי במה שצריך לגוף המלאכה], וכן גם מבואר לישנא דגמ', דלא מיירי במלאכה שאין גופה קיים, דהא איתא לצורך שהיה במשכן, אלא רק שא"צ לו.

אבל מה נעשה, ודינא דמשאצלי"ג מיירי אף במקום דליתא לצורך שהיה במשכן כלל, וכחס על הפתילה דמיירי אף בפתילה שהיתה מהובהבת, וליתא לאותן גחלים צורך המשכן, וכן בקורע בחמתו, דליתא תיקון בבגד הנקרע אשר הוא צורך המשכן, וצ"ע.

קמד. ואשר מוכח בזה, דאף דהצורך שהיה במשכן חשיב שורש האיסור, מ"מ לא בעינן לזה שיהיה נוהג בפועל במלאכה זו שעוסק בה, אלא סגי במה ששם המלאכה הנעשית הוא אותו שם מלאכה שנעשית לאותו צורך שהיה במשכן, ושורש איסור

⁵⁵⁴ דלענין היתר מלאכה צו"ט, הרי דמפורש אמרו צביה ה, ב דאין מכסין לכו מלפני כירה מוכן לודאי ואין מוכן לספק, למימרא דרק קיום תוכן מלות כיופי חשיב כללוד, ולא קיום האיווי [לכה"פ בדקדוק ספק].

ולעומת זאת נשאג"א ק"ז נטה לומר דהוא"ה שופר ללודך טומטום חשיב ללודך מדספד"א לחומרא, למימרא דאף קיום האיווי כבר חשיב כללוד, ולא רק קיום התוכן, [אם לא דשאני התם דקיום התוכן הרי קיים לפי כל הכללים, דאף אשה ככלל הקיום, וכבר הארכנו במקו"א].

וכ"ה בדרכה שאינה צריכה, אשר פסק הר"מ צפ"ח מזכרות ה"צ דספק צרכה ד"ת חוזר, וכבר ביארנו גדולי האחרונים דלע"פ דלשיטתו צפ"א סם הט"ו צרכה שאינה צריכה אסורה מה"ת, אפ"ה מאחר דהלא צריך לה מדין ספק, דהר דנא דחשיב כלריכה, למימרא דדקדוק האורח הגלגל לזטל תורת לא תשא, אינה נמדדת בקיום התוכן דדווקא, אלא אף בציות גרידא.

בלמעלה מכ' אופנים טרחו הראשונים, ב"ב מהן אמאי חשיבי אצלי"ג, ובשאר צל"ג, ומתוכם למדנו על כללותיה פרטותיה ודקדוקיה של פרשה זו

ב"ב אופנים [שנפרטו בתחילת הסימן] שאינם צל"ג, באו שנים [שהן ארבעה] ביאורים בראשונים, האחד, רש"י בעה"מ והרמב"ן, דצמצמו בעבורן גדרי הצורך, [לרש"י ולבעה"מ שני כללים נאמרו בזה, האחד, בחופר גומא וא"צ לעפרה וארבעת חבריו (שבאות קכט) דא"צ לגוף המלאכה, והשני, במוציא המת וששת חבריו (שם) דאינן מצרכי גופו הקבועים (קלד) או שאין בהם אלא סילוק נזק (קלו), ואילו לרמב"ן כלל אחד, מדאף מוציא המת ודעימיה נכלל בכלל הראשון, דא"צ לגוף המלאכה אלא למה שנשלל על ידה (קלח)], והשני, תוס' ודעימיה, דשינו בעבורן גדרי גופה, [וככל אשר נתבאר בענף ב]

בחי' אופנים [שנפרטו בתחילת הסימן] הצל"ג, באו שלשה ביאורים בראשונים, האחד ברמב"ן, דכל הששת המלאכות שענינם הפרדת גוף לשנים וכבורר ודעימיה, אינן עוסקות רק בנפרד אלא בגוף המאוחד, השני ברא"ה, דכל שהצורך מתייחס למלאכה סגי, והשלישי בריב"ש, דמלאכת גוזה עוסקת בפעולה ולא בתוצאה, [וככל אשר הארכנו בהערה ⁵³⁹]